

ROSJ HASJANAH EN JOM KIPPOER

AMSTERDAM, TISJRIE 5701

ROSJ HASJANAH EN JOM KIPPOER

**Uitgegeven in opdracht van
de Nederlandse Zionistenbond
en de Joodse Jeugdfederatie**

door

**JOACHIMSTHAL'S BOEKHANDEL, UITGEVERS-
EN DRUKKERIJBEDRIJF N.V.**

1940 – 5701

ונתנה תקף קדושת היום

*Zo laten wij nu verkondigen de over-
weldigende heiligheid van deze dag*

וידבר ה' אל משה לאמר
 דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחר לחדש
 יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש כל מלאכת עבודה
 לא תעשו והקרבתם אשה לה'
 וידבר ה' אל משה לאמר

אך בעשר לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש
 יהיה לכם ועניתם את נפשיכם והקרבתם אשה לה' וכל מלאכה
 לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפורים הוא לכפר עליכם
 לפני ה' אלהיכם כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה
 ונכרתה מעמיה וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם
 היום הזה והאברתי את הנפש ההוא מקרב עמה כל מלאכה
 לא תעשו חקת עולם לדדתיכם בכל משבתיכם שבת שבתון
 הוא לכם ועניתם את נפשיכם בתשעה לחדש בערב מערב
 עד ערב תשבתו שבתכם
 ויקרא כ"ג.

En God sprak tot Mozes:

Spreek tot de kinderen Jisraels: In de zevende maand op de eerste van de maand zult ge een rustdag houden, een dag van gedenken met bazuïngeschal, een bijeenkomst tot heiliging. Generlei arbeid zult ge verrichten, en ge zult een brandoffer brengen voor God.

En God sprak tot Mozes: maar op de tiende van deze zevende maand is het de dag der verzoening; een bijeenkomst tot heiliging zal het voor u zijn; dan zult ge u zelfkastijden en een brandoffer brengen voor God. En generlei arbeid zult ge verrichten op die dag, want het is een dag van verzoening, om verzoening over u te doen voor Hem, uw God. Iedereen echter die zich niet kastijdt op deze dag, zal uitgeroeid worden uit zijn volk. En iedereen, die enige arbeid verricht op deze dag, hem zal Ik vernietigen temidden van zijn volk. Geen enkele arbeid zult gij verrichten, een bepaling voor eeuwig (is dit), voor uw nageslacht, in al uw woonplaatsen. De gewijdeste der rustdagen is het voor u; gij zult u kastijden op de negende van de maand, des avonds; van avond tot avond zult ge uw rustdag vieren.

Wajikra 23.

Rosj Hasjanah 5701

Een nieuw jaar van Galoeth gaat beginnen. Zonder genade zoekt het iedere Jood op. Onontkoombaar is de harde werkelijkheid voor allen.

En wij, Tsionisten, wat hebben wij nu te zeggen, die het vraagstuk van ons volk kennen en weten, hoe het opgelost kan worden? Wij gaven reeds onze krachten aan de toekomst, wij zagen al veelbelovende voortekens van een Joodse herleving. Angstig vragen wij ons af: Zal het ons vergund zijn, deze arbeid voort te zetten, of is er geen redding meer?

Niemand kan zeggen, wat ons lot zal zijn. Zo zoeken wij naar een gelijkenis in de historie. Zijn wij de eersten, die het juk moeten dragen? Is het Galoeth nu begonnen?

En wij zien geslachten van Joden voor ons, die even sterk of sterker dan wij het Galoeth hebben gekend. Ook aan hen drong zich de vraag op: Is er nog toekomst? Zij wisten een antwoord. Ieder rampenjaar eindigde in Elloel, op een moment, dat tot de Joden zei: Het is nog tijd. Men kon immers nog spreken tot God, men kon hem bij zijn eigen gelofte en zijn openbaring bezweren, zich over zijn volk te ontfemen. En wie anders zou hulp kunnen brengen, dan de God van Abraham, Izak en Jacob, wiens woord waarheid, wiens daden rechtvaardigheid en wiens wezen de verbinding van barmhartigheid en recht is?

Vaak hebben wij het geloof in God van Joden uit andere tijden met eerbied aanschouwd. Wij hebben er factoren in onderkend: ethische normen, levensoptimisme, schoonheid en diepe vroomheid. Ook wij kennen de ethica als innerlijke behoefte, het schone en het ware zijn onze eigen idealen. Het verschil tussen ons en Joden uit andere tijden ligt daarin, dat de vroomheid deze factoren bij ons niet meer verbindt tot een geheel, dat voor ons uitstraalt op de weg van het leven, zodat niets hem kan verduisteren.

Ook vroegere generaties bestonden niet louter uit heiligen en martelaren. De verbondenheid met het Joodse was bij grote groepen van zeer oppervlakkige aard. Maar er was een

gemeenschappelijke geestelijke basis van religieuze zekerheid. En deze was de bron van kracht voor het volk. Het ware echter onjuist, de moderne tijd te zien als alleen maar achteruitgang t.o.v. het verleden. Want juist de scepsis — het relativeren — die ons de kracht ontnam, het leven tot een gericht geheel te maken, is op zichzelf een stap vooruit op de weg van de geest, onmisbaar voor iedere denkende in het heden.

Als geestelijke basis van de beschaafde mensheid is de scepsis echter naar twee kanten funest. Niet alleen de kracht van de oude religieuze overtuiging is erdoor gebroken, ook volledige overgave aan idealen van onze tijd, die voortvloeien uit nationale verbondenheid, sociale verwachtingen en zedelijk besef, wordt door de scepsis zeer sterk beïnvloed. Het massale martelaarschap is dan ook een phaenomeen, dat wij duidelijker in het verleden dan in het heden waarnemen en begrijpen.

Onze tijd zoekt opnieuw naar een bron van kracht. Wat wij kennen is de weg waarlangs moet worden gezocht. Deze ligt in de innerlijke oprechtheid, de moeilijkheden, die de scepsis veroorzaakt, niet uit de weg te gaan en in het onderzoeken, hoe de vroegeren het leven tot een zinvolle eenheid hebben kunnen maken. Dit laatste nu ervaren wij in de scheppingen, die zij ons hebben nagelaten. En zo hierin boven-tijdelijke en bovenmenselijke krachten verborgen zijn, zijn zij ook voor ons niet verloren. Maar het is moeilijk zulke schatten te vinden, omdat het moeilijk is, ze te herkennen.

De Jamiem Noariem nu zijn zulke scheppingen.

* . *

Toen wij besloten een bundel over Rosj Hasjanah en Jom Kippoer samen te stellen, lieten wij ons door de volgende overwegingen leiden bij de keuze van de stof: Zij moest zodanig bij elkaar passen, dat zij in haar totaliteit een beeld van de vorm en de zin dezer dagen geeft.

Er is meer gestreefd naar het bereiken van een eenheid van sfeer, dan naar een volledige voorlichting over alle gedachten en symbolen.

In de eerste plaats zijn de stukken uit de liturgie opgenomen, die aan deze dagen juist hun eigen karakter geven. Grotendeels zijn deze stukken verwerkt in artikelen, waarin het onderlinge verband duidelijker tot uitdrukking komt.

Daarnaast is uit de legenden gekozen, die hieraan verbonden zijn. Ook volksverhalen uit jongere tijd zijn toegevoegd. Immers deze zijn vaak beter dan zwaarwichtige uiteenzettingen in staat de sfeer waarin de Jamiem Noraiem worden beleefd, en de betekenis die zij hebben, te treffen.

Aan dit alles zijn ook stukken toegevoegd, die dieper ingaan op enkele vragen. Zodoende is getracht dit boekje voor een wijde kring van lezers belangwekkend te doen zijn.

De keuze van de artikelen is niet bepaald vanuit een afgebakend standpunt ten opzichte van de vragen. Wij hebben veeleer geprobeerd door een belichting van verschillende kanten belangstelling op te wekken voor een dieper ingaan op de aangeroeerde problemen.

Hebreeuwse teksten zijn slechts in zeer beperkte mate opgenomen. Zij zouden weliswaar het uiterlijk ten goede gekomen zijn, anderzijds echter in zekere zin overbodig geweest zijn, aangezien diegenen, die de Hebreeuwse teksten verstaan, deze vrij gemakkelijk in hun Machzor kunnen vinden.

Het geheel wil een indruk verschaffen van Joodse gedachten bij deze feesten. Het wil den lezer dichterbij brengen tot dit eigen Joodse bezit.

De samenstellers,
Leah en Sieg Gitter.

Uit de Talmoed

De wereld wordt gericht op vier tijdstippen: Op Pesach ten aanzien van de korenoogst. Op Sjawoeoth ten aanzien van de vruchtenoogst, op Soekkoth ten aanzien van de regenval. Op Rosj Hasjanah oordeelt Hij over alle mensen, één voor één, gelijk een herder, die zijn schapen voor zich laat voorbijtrekken. Gelijk geschreven staat: Die het hart schept van alle mensen, Hij begrijpt al hun daden.

(Misjnah Rosj Hasjanah, 1)

Rabbi Kroespedaj zegt in naam van Rabbi Jochanan: Drie boeken liggen op Rosj Hasjanah ter rechtzitting open: Eén voor de goede mensen, één voor de slechten, één voor de twijfelachtigen. De goeden worden onmiddellijk ingeschreven voor het leven, de slechten voor de dood. De twijfelachtigen blijven ongevonnist tot Jom Hakippoeriem. Verwerven zij inmiddels nog enige verdienste dan worden zij voor het leven ingeschreven. Zo niet — voor de dood.

(Talmoed Rosj Hasjanah, 15b)

Het Bidden

Bij beschouwingen over het gebed is men gewoon, om hoofdzakelijk te letten enerzijds op de *biddende*, op zijn gevoelens en stemmingen, anderzijds op de *tekst* van het gebed, zijn inhoud en stijl. Het bidden zelf, de verrichting van het bidden, treedt daarnaast op de achtergrond, en wat ervan zichtbaar blijft is zijn omtrek, het wezenlijke blijft verborgen.

Het wordt in wetenschappelijke verhandelingen vaak zo voorgesteld, als zou er slechts een losse samenhang bestaan tussen de tekst van het gebed en degene, die het gebed uitspreekt. Deze opvatting blijkt echter bij nauwkeuriger toezien niet houdbaar. Want het bidden is de verbinding van deze twee. Wat tussen hen bestaat, is meer dan een losse band; het woord is voor de biddende mens niet alleen een middel om zich uit te drukken, maar een reële scheppende factor bij het bidden. Gaan wij na, hoe de verhouding is tussen de biddende en de tekst van het gebed.

De mens is in zijn leven van alledag ver verwijderd van het gebed. Er moet een verandering bij hem plaats vinden,

dat hij tot bidden komt. En hoe wordt hij tot een biddende? Vaak meent men, dat de dwang tot bidden uit bepaalde psychische toestanden voortkomt. Hierbij ziet men dan echter over het hoofd, dat er iets veel belangrijkers voor de vorming van een mens tot biddende is, en wel: *het woord*. Door het woord, d.w.z. *in* het gebed, *tijdens* het bidden wordt de mens tot biddende.

Hoe is nu de verhouding tussen de mens en de woorden van het gebed? Hoe ontstaat de relatie tussen beide en van welke aard is zij? Wat betekent het woord voor de biddende?

Voor de biddende is het woord iets, dat op zichzelf bestaat, onafhankelijk van den mens en van zijn betrekking tot hem. Het is iets reëls, iets zelfstandigs. Ook zonder dat de mens zich de gehele inhoud bewust gemaakt heeft, voelt hij de kracht van het woord. Deze machtige kracht, die iedereen bij ander gebruik van het woord voelt in belofte, in erewoord, eed of gelofte, kan niet worden omvat door het menselijke bewustzijn en de menselijke wil. Bidden is voor een deel een voor de geest roepen van een gelofte van den mens of van een belofte van God. Deze macht o.a. heeft het woord voor den biddenden mens.

Gewoonlijk is de macht van het woord geboeid. De mens moet eerst de boeien slaken: dan wordt het woord in al zijn grootheid waarneembaar. Degene, die bidt, neemt van begin af aan geen passieve houding aan. Hij begint te bidden, voordat een religieuze emotie in hem ontwaakt is. De emotie ontstaat pas door het woord, dat steeds rijker, geheimzinniger en wijder wordt. De mens, voor wien het woord op deze wijze verandert, wordt tot biddende. Nu zijn de emotie en het bewustzijn van den mens en de mogelijke inhoud van het woord nooit congruent. Dit voelt de biddende als iets storends; er ontstaat een spanning in hem. De mens voelt, dat de tekst een rijker inhoud heeft, dan hij met zijn bewustzijn kan omvatten; hij weet dit en zou dieper willen doordringen tot de zin ervan. Deze weg naar binnen in het woord is moeilijk, maar vol verrassingen. Door het vinden van tot nu toe verborgen betekenissen van het woord wordt de mens heftig geschokt. Oude, bedolven kennis komt naar boven, vergeten gevoelens ontwaken. Maar tenslotte is er een stilte, waar de stem van weten, geweten, ziel en wereld nog slechts van verre gehoord wordt. Bij de overgave van den mens aan het woord van het gebed, is het woord de meester en de mens de ontvangende.

Het woord krijgt niet opeens deze betekenis voor de biddende. Het bidden is iets geleidelijks, het gaat niet in een rechte lijn, maar langs om- en zijwegen.

Het eigenaardige intensieve naar-binnen-dringen in het woord ontbreekt bij de gewone mededeling. Nooit wordt het zelfstandige karakter van het woord zo gevoeld en doorleefd als in het gebed.

Bij het gebed kan men twee uitgangspunten nemen: de tekst van het gebed, en het eigen ik, de eigen gevoelens. Het eerste uitgangspunt biedt meer perspectieven, omdat het den mens nieuwe ideeën en inzichten brengt. Daartegenover kan een uitgaan van het subjectieve gemakkelijk tot beschouwing van — en verstikking in het eigen ik leiden.

De begrippen, die het goddelijke aanduiden, kunnen niet omvat worden door het menselijke bewustzijn; zij eisen een reinheid van ziel, die niet bestaat. Zelfs een aanduiding van het goddelijke is voor den mens een buiten-zich-zelf-treden. Iedereen die bidt, weet, hoe een ernstige zaak het uitspreken van de tekst is, want het woord is geen werktuig, maar het evenbeeld van datgene, wat het wil noemen. In het gebed komt het daarom soms tot een botsing met het woord. Het is dan, alsof men zonder erg op een knop drukt, en een geweldige machine plotseling in beweging komt.

Door deze spanning kan de betrekking tot het gebed dieper, het weten omvattender worden.

Wanneer het woord te weinig ruimte biedt voor het overvloeijende gevoel, geeft de biddende zich over aan de melodie, de meest directe uitingsvorm. De golven der melodie verheffen het woord zo hoog, als het uit eigen kracht nooit zou kunnen stijgen.

Bij geen andere uitingsvorm ondergaat de mens zo vaak als in het gebed de wanverhouding tussen het verlangen naar uitdrukking en de middelen daartoe. De ontoereikendheid van de middelen, om het gevoel uit te drukken, is zo tragisch, dat men het reeds als genade gevoelt, wanneer men de richting kan omkeren en zich kan overgeven aan de bestaande tekst. Dit is geen ontrouw tegenover zichzelf. Want het woord is niet iets om na te spreken, maar het is een kracht, die men zich eigen moet maken. Het opwekken van het gevoel door het woord is even elementair als het vinden van een uitdrukking door de emotie.

Wat het woord niet meer tot uitdrukking kan brengen, uit de mens door een gevoel van machteloosheid. Naarmate de nood, waarin men door deze machteloosheid geraakt, groter is, wordt de mens zelf meer uitdrukking. Bidden is meer dan een mededeling doen, en de mens is meer dan het woord.

Echt bidden is dus niet een spreken, maar een gebeuren. De mens weet niet precies, wat met hem gebeurt. Het begin

is bewust, het doel ligt echter verder. Dit doel, dat buiten het menselijke bewustzijn ligt, is bijna nooit volledig bereikbaar. De wegen erheen zijn aangegeven in de teksten van het gebed.

De woorden worden in het gebed als iets heiligs beschouwd. Voor het aangezicht Gods schaamt de mens zich, om menselijke gevoelens op menselijke, alledaagse wijze te uiten. Eerder is hij in staat om bestaande teksten met ingespannen aandacht, sidderend uit te spreken. De kracht, die van de woorden uitgaat, verenigt zich met het verleden. Inzicht in de zin van het leven, in de samenhang van alles, zet zich om in gebed. Het ik met zijn gevoelens is onontbeerlijk, maar zonder de hulp van het woord is het machteloos. Dit uitgaan van het objectieve, het overwinnen van het al te persoonlijke, het vage gevoel van mogelijkheden, het laten uitmonden van zijn verlangens bij God: dat is bidden.

Bij het bidden heeft vaak een steeds hoger opvoeren van een menselijke emotie plaats: een gedachte wordt tot wens, een wens tot verlangen, een verlangen tot verwachting, een verwachting tot visioen.

Bidden wil zeggen: een woord vastpakken, dat het einde is van een ketting, die tot God leidt. Maar bij het bidden behoort ook, dat het woord weerklank vindt en intensief door den mens beleefd wordt. En naarmate de mens meer daartoe bereid is, raakt het woord hem dieper.

(Vrij bewerkt naar een Duits artikel van
A. Heschel, door J. Nordheim-v. Amerongen).

Het Machzor van Rosj-Hasjanah

De bijzondere dagen van het Joodse jaar zijn in het algemeen gekenmerkt door een rijkdom aan symbolen. Dit geldt in veel mindere mate voor Rosj Hasjanah. Alles wat dit feest tot uitdrukking wil brengen, concentreert zich in de liturgie. Het is daarom van belang kennis te nemen van de voornaamste inhoud en van de bouw van het Machzor van Rosj Hasjanah.

Het geluid van de Sjofar staat in het middelpunt van de gebeden van Rosj Hasjanah en geeft deze feestdag zijn bijzondere sfeer. Oorspronkelijk werd reeds vroeg in de

morgen van Rosj Hasjanah, tijdens het Sjachariethgebed, op de Sjofar geblazen. Na de verwoesting van de tempel, in de tijd, dat de Romeinen telkens opnieuw Joodse bevrijdingsopstanden moesten bedwingen, was het blazen van de Sjofar eens aanleiding tot een overval der Romeinen op Joodse gemeenten. De Romeinen waren opgeschrikt door dit geluid en meenden, dat het een sein tot opstand was. Sindsdien werd het Sjofarblazen bij het Moesafgebed ingelast, dat op een later uur werd uitgesproken, waarop over het religieuse karakter der volksbijeenkomst reeds geen twijfel meer bestond. Nog later werd het eerste deel van de Tekioth vóór het Moesafgebed geplaatst.

Het blazen van de Sjofar tijdens het Moesafgebed — het voornaamste gedeelte der Rosj Hasjanah-liturgie — wordt voorafgegaan door een drietal inleidingen. Deze hebben, zoals uit opmerkingen van Rabbi Akiba in de Misjnah blijkt, ten doel, de mensen voor te bereiden voor het Sjofarblazen, de betekenis ervan te verklaren en het gemoed der toehoorders ervoor ontvankelijk te maken. De oervorm van deze inleidingen is al zeer oud en wordt reeds in de Misjnah behandeld. Zij zijn getiteld: Malchoejoth, Zichronoth en Sjofaroth.

Het zijn beschouwingen over de drievoudige betekenis van de dag, als begin van het jaar, als dag van het gericht en als feest van de Sjofar. Oorspronkelijk bestonden zij alleen uit telkens tien bijbelse verzen, — waarvan vier uit de Thorah, drie uit de Newie'iem en drie uit de Kethoewiem — die door een korte berachah werden afgesloten. Van het grote aantal verzen, waaruit in het begin vrijelijk werd gekozen, zijn tenslotte voor ons bepaalde overgebleven. In Machzoriein van verschillende Minhag komen echter nog steeds verschillen voor. Later werden als inleiding tot deze verzen hymnen toegevoegd, terwijl de berachoth op het einde een uitvoeriger vorm kregen.

Deze stukken worden toegeschreven aan één van de Amoraïem (Thalmoedgeleerden), n.l. Raw. Men neemt dit auteurschap aan op grond van Thalmoedcitaten over de „Tekiatha de Raw” (het ritueel van het Sjofarblazen, zoals dit door Raw is ingesteld). Deze Tekiatha de Raw was al spoedig algemeen verbreid onder de Joden en zij verwierf zich door haar inhoud een groot gezag. Zij is gehouden in een stijl, die in verhevenheid de visioenen der profeten benadert. Evenals de Misjnah was ook de Tekiatha de Raw voor de Thalmoedgeleerden steeds een bron van kennis over het wezen van het Jodendom en zijn wetten.

In de Malchoejoth wordt God verheerlijkt als Koning der

werelden. Dit geschiedt met betrekking tot de schepping, waarmee Rosj Hasjanah als eerste dag van het jaar en van het bestaan van de wereld in verbinding wordt gebracht.

In Alenoe, dat elders in dit boek is weergegeven, wordt God bezongen als al-enige Koning van de wereld, wiens heerschappij eens zal worden aanvaard door alle volken der aarde. Ook Oewechejn Thejn Pachdecha behoorde vroeger tot de inleiding van de Malchoejoth. Deze hymne spreekt in de vorm van een climax, zoals Jehoadah Halevi in de „Koezarie” opmerkt. Het ontzag voor God zal over de gehele mensheid verbreid worden, Gods volk zal eer en lof ten deel vallen, de vromen zullen jubelen, God alleen zal regeren over de gehele wereld. Ook de bijbelverzen van de Malchoejoth en de slot-berachah sluiten bij deze gedachten aan. Zij gaan onmiddellijk vooraf aan de eerste Sjofartonen tijdens Moesaf, die in ons het besef wakker roepen van de grootheid van den Koning der ganse aarde.

En in Uw heilige boeken staat:

Want God is Koning, Hij regeert de volkeren...

En ook:

Richt U op, gij poorten, en rijst, gij deuren der wereld,
Dat de Koning der Ere zijn intree doe!

Wie is de Koning der Ere?

Adonaj, machtig en sterk, Adonaj, held van den krijg.
Richt U op, gij poorten, rijst toch, gij deuren der wereld,
Dat de Koning der Eere Zijn intree doe!

Wie is dan de Koning der Ere?

Adonaj, de Heer van de Heirscharen, Hij is de
Koning der Ere.

En in de profetenboeken staat:

Zo zegt Adonaj, de Koning van Jisraeel en zijn Verlosser,
Ik, Adonaj, Heer van de heirscharen,
Ik ben de eerste en Ik ben de laatste,
Buiten Mij is er geen God.

En in de Thorah staat:

Hoor Jisraeel, Adonaj onze God is Enig Een...

O God,

Regeer dan heel de wereld in Uw Ere,
Verhef U over heel de aarde in Uw glans,
Verschijn in het licht Uwer majesteit aan alle bewoners
der wereld,

Dat ieder schepsel wete, dat Gij hem hebt geschapen,
En ieder mens beseffe, dat Gij hem hebt gevormd.

Dat al wat ademt zegge:
Adonaj, de God van Jisraeel is Koning,
Zijn heerschappij is over alles...

In de Malchoejoth komt naast en boven de nationale hoop van het Joodse volk het universalistische ideaal van het Jodendom naar voren, dat alle mensen en volkeren deel doet hebben in de verlossing op het einde der dagen. Het Oewechejn Thejn Pachdecha en Meloch Al Kol Haärets, die hiervan sterke weergaven zijn, werden de steeds terugkerende elementen van alle gebeden der Jamiem Noraiem.

In de Zichronoth wordt God voorgesteld als de rechter van de wereld, die vol liefde is en Zijn schepselen genadig en barmhartig gedenkt. De verzen beginnen bij Noach en herinneren eraan, hoe God eens de gehele wereld heeft gedacht. Zij gaan over tot Awraham en zijn nakomelingen en eindigen met de herinnering aan de liefde van God voor Zijn volk, zoals Jeremia die heeft bezongen.

Gij herinnert U, al wat geschiedde,
Gij gedenkt, al wat ooit geschapen werd.
Voor U zijn alle geheimen openbaar
En alle verborgenheden van begin af aan...
Wie wordt heden niet door U gedacht?...
Want herinnering aan alle daden treedt voor U
En Gij gaat ieders werken na.

En er staat:

Ik zal gedenken mijn verbond met Jaäkov, en mijn verbond met Jitschak en mijn verband met Awraham,
Ik gedenk het
En Ik gedenk het Land.

En in de profetenboeken staat:

Ga en roep voor Jerusalems oren,
Zo spreekt Adonaj.
Ik herinner mij de trouw van Uw jeugd,
De liefde van Uw bruidstijd:
Gij hebt mij willen volgen in de woestijn,
In een land, dat niet beplant was...

En ook:

Is Ephraïm niet mijn troetelkind,
Is hij niet mijn lievelingszoon?
Want zodra ik van hem spreek,
Moet ik hem wederom gedenken.
Voorwaar, mijn hart trilt om hem,
Ik zal mij weder over hem ontfermen!
Zo spreekt Adonaj.

Dit gebed eindigt met de vurige wens, dat God het verbond gedenke, dat Hij met het Joodse volk gesloten heeft.

In de Sjofaroth wordt gewezen op de ontroerende en vermanende kracht van de Sjofartonen, die bij de Openbaring op de Sinaj hebben geklonken en die eens weer zullen klinken, als Jisraeel terugkeert naar zijn vaderland. De Sjofar luidt de komst van de Masjieach in. Iedereen hoort als het ware deze komst reeds op Rosj Hasjanah, het feest, dat in zijn reinheid de weg naar de Masjieach baant.

In een wolk van heerlijkheid zijt Gij verschenen
Voor Uw heilig volk, om tot hen te spreken.
Van de hemel hoorden zij Uw stem
En in nevelen van reinheid hebben zij U gezien...
Toen Gij, Koning, U op de Sinaj openbaarde,
Om Uw volk de Leer te leren...
Met donder en bliksem zijt Gij hen verschenen
En bij het geluid van de Sjofar hebt Gij U geopenbaard.
Zoals in de Thorah staat:
Het geluid van de Sjofar werd steeds sterker,
Mosje sprak
En God antwoordde...
En heel het volk zag de donder en de vlammen
En het geluid van de Sjofar en de rokende berg
En zij deinsden terug en stonden ver af...
En er staat:
Op die dag zal op de grote Sjofar geblazen worden
En de verdwaalden in Asjoer en de verstotenen in
Mitsrajiem zullen wederkeren,
En zij zullen zich nederwerpen voor God
Op de heilige berg in Jerusalem.

Tussenstukken van veel kleinere omvang zijn „Zochrejnoe Lachajiem” e.d. Zij zijn ingevoegd op plaatsen, waar in het gebed geen andere invoegsels door de traditie ooit geduld zijn; zij werden na uitvoerige discussies in het gebed opgenomen wegens hun belangrijkheid. Zij vormen een bede, om ingeschreven te worden in het boek der levenden, en een verheerlijking van God, die zulks vermag. Zij blijven gehandhaafd van Rosj Hasjanah tot en met Jom Kippoer.

Een gebed, dat eveneens in deze tien dagen telkens terugkeert, is het „Awienoe Malkejnoe”. Oorspronkelijk vinden wij dit als een kort gebed, dat Rabbi Akiba eens op een vastendag had uitgesproken, welke was afgekondigd wegens het uitblijven van de regen.

Rabbi Akiba ging op de plaats van de Chazzan staan en zei:

Onze Vader, onze Koning, wij hebben voor U gezondigd.
Onze Vader, onze Koning, als wij geen goede daden
kunnen tonen, laat genade dan voor recht gaan,
En red ons!

Later, vooral in tijden van vervolgingen, werd dit gebed steeds verder uitgebreid, zoals:

Onze Vader, onze Koning, doe het om hen, die stierven
voor Uw naam...

en vele andere regels.

Het verschijnsel, dat het gebed in de loop van de tijd werd uitgebreid, zien wij niet alleen bij deze liturgie. Vele dichters hebben in latere tijd Pijoetiem toegevoegd aan het gebedenboek van Rosj Hasjanah. Vaak zijn deze niet van grote dichterlijke hoedanigheid en diep van gedachte. Maar enkele Pijoetiem steken hoog boven de overige gedichten uit en vormen zelfs naast de reeds beschreven delen in het gebed hoogtepunten in de dienst. (Vergelijk Oenethannee Thokey en Melech Eljon elders in dit boek).

Zo vormt het Machzor van Rosj Hasjanah een eenheid. Een duidelijke omschrijving van de gedachten, die hierin zijn opgenomen, is moeilijk kort samen te vatten. Misschien is het vers, dat het Sjofarblazen begeleidt, de beste karakteristiek:

Heil het volk, dat Sjofartonen kent,
Zij leven in het licht Uws aanschijns, Adonaj.

S. en L. Gitter.

(Voor dit artikel werden o.m. geraadpleegd:
Elbogen: der jüdische Gottesdienst.
Baneth: Mischnah).

Jom Haddien

Uit H. Cohen's geschriften

Wat het Polytheïsme noodlot noemt, dat noemt het Monotheïsme Gericht en Verlossing. Geen Gericht bij God zonder de Verlossing, als het einde van het Gericht. Maar ook geen Verlossing zonder voorafgaand Gericht. De verbinding tussen Gerechtigheid en Liefde bij God is het geheim van zijn wezen...

Men kan daarom deze dagen („de dagen van eerbied en vrees”) als de aan deze gedachte gewijde feesten van de eenheid van Liefde en Gerechtigheid in God beschouwen.

De geschiedenis van Raw Amnon (13e eeuw)

Het volgende geschiedde Raw Amnon uit Mainz, een groot geleerde, rijk en zeer in aanzien. De vorst en het hof begonnen er bij hem op aan te dringen, dat hij zich zou laten bekeren; maar hij weigerde hun gehoor te schenken. En toen zij niet ophielden, hem over te halen, zei hij: „Geef mij drie dagen, om erover na te denken”. En dit had hij gezegd, om een poos door hen met rust gelaten te worden.

Maar nauwelijks had hij het paleis van den vorst verlaten, of hij maakte zich bittere zelfverwijten, dat hij het had doen voorkomen, alsof er twijfel bij hem bestond, alsof hij tijd en raad nodig had, om Gods naam te verloochenen.

En hij ging naar huis en weigerde te eten en te drinken en werd ziek. Zijn vrienden en verwanten kwamen om hem te troosten; maar hij wilde hun troost niet aanvaarden en zeide: „Ik zal tot mijn dood berouw hebben over mijn woorden”.

Op de derde dag van zijn berouw en zelfkastijding zond de vorst een boodschap om hem te roepen. Maar hij zei: „Ik ga niet”. En de vorst stuurde steeds hogere afgezanten om hem te ontbieden, maar hij bleef bij zijn weigering. Tenslotte gelastte de vorst, Raw Amnon door dwang bij hem te brengen.

En de vorst zei: „Wat is er met U geschied, Amnon, dat U niet op de afgesproken tijd bent gekomen, om mij het antwoord te zeggen op mijn verzoek?”

Raw Amnon antwoordde: „Ik wil mijn eigen oordeel vellen: de tong, die sprak en gelogen heeft, worde afgesneden!” Want Raw Amnon wilde de naam van God, die hij verloochend had, heiligen.

De vorst zei: „Neen! Niet de tong zal worden afgesneden, want zij heeft de waarheid gesproken. De voeten, die niet op tijd gekomen zijn, zal ik afsnijden. En het overige lichaam zal ik doen geselen!”

En op bevel van zijn hater werden zijn tenen en vingers één voor één afgesneden. En bij ieder lid vroeg men hem opnieuw: „Amnon, wilt ge U nog niet bekeren?” Maar hij zei: „Neen...!”

Tenslotte beval de kweller, hem op een schild neer te leggen en al de afgesneden ledematen naast hem. En hij zond hem naar huis.

Waarlijk, A m n o n, de Gelovige, was zijn naam! Hij geloofde in God en nam zulke zware beproevingen vrijwillig op zich, alleen om een woord, dat hij had gesproken.

Niet lang daarna was het de tijd der hoge feestdagen en het werd Rosj Hasjanah. Hij vroeg zijn verwanten, hem naar sjoel te dragen en hem naast de Chazzan neer te leggen. En zij deden dit. Toen de Chazzan de Kedoetsja wilde aanheffen, zei Raw Amnon tot hem: „Wacht een wijle en laat mij getuigenis afleggen van de heiligheid van Zijn Groten Naam.” En met luide stem hief hij aan:

„Ik wil getuigenis afleggen van Uw almacht en alenigheid”. — „Oenethannee Thocef Kedoetsjath Hajom”, „Zo laten wij nu verkondigen de overweldigende heiligheid van deze dag”... „Waarlijk Gij zijt rechter”. Het vonnis werd door hem aanvaard, als rechtvaardig oordeel van den Allerhoogste. En toen sprak hij de woorden: „En Hij bepaalt de levensduur van elk wezen”. Want zo was het op Rosj Hasjanah in de hemel over hem besloten.

En toen hij het gebed had beëindigd, stierf hij voor aller ogen.

Het was op de derde dag hierna, dat Raw Amnon in de droom verscheen aan Rabbi Kalonymus Ben Mesjoelam en hem de Pioet „Oenethannee Thocef” leerde. En hij gelastte hem, deze te zenden tot in alle uithoeken van de Golah als eeuwige herinnering en getuigenis voor hem.

Oenethannee Thokef

Zo laten wij nu verkondigen de overweldigende heiligheid
van deze dag,
want hij wekt eerbied en ontzag;
dan openbaart zich Uw koningschap,
dan staat daar Uw troon, gegrondvest op liefde
en gij zet U daarop in waarheid rechtsprekend.
Waarlijk, Gij zijt rechter en aanklager, deskundige en getuige;
Gij schrijft en verzegelt, Gij telt en houdt boek.
Gij herinnert U al het vergetene en opent het boek der
herinneringen.

Vanzelf wordt iedere handeling leesbaar,
en ieders handtekening staat erin.
Dan wordt op de grote Sjofar geblazen
een ijle stilte wordt hoorbaar
en engelen snellen toe,
een angstige huivering grijpt hen aan,
terwijl zij roepen: „Zie, de dag des oordeels!
Waarop Hij de zonden zal gedenken van de hemelse scharen”,
Want ook zij gaan voor U niet vrij uit voor het gerecht.
En ook alle bewoners der aarde trekken langs U als
een kudde.
Zoals een herder zijn kudde aandachtig overziet,
zijn vee onder zijn herderstaf monstert,
zo monstert Gij en neemt op en telt en onderzoekt elke
levende ziel
en bepaalt de levensduur voor ieder schepsel
en betekent hun vonnis.

Op Rosj Hasjanah wordt ingeschreven
en op Jom Kippoer wordt verzegeld.
Hoevelen de wereld zullen verlaten en hoevelen haar
zullen betreden;

wie leven zal en wie sterven;
wie een natuurlijke dood zal sterven en wie niet;
wie door vuur en wie door water zal omkomen;
wie door het zwaard en wie door hongersnood;
wie door onweer en wie door pest;
wie rust zal hebben en wie zal zwerven;
wie een kalm en wie een opgejaagd leven zal leiden;
wie vernederd en wie verheven, wie arm en wie rijk zal
worden.

Maar inkeer, gebed en barmhartigheid wenden het noodlot af.

Terecht roemt men Uw naam:
Moeilijk te vertoornen, licht te verzoenen.
Immers, Gij verlangt niet, dat de doodschuldige sterve,
maar dat hij terugkeert van zijn weg, en leve,
en tot de dag van zijn dood wacht Gij op hem,
als hij omkeert neemt Gij hem terstond op.
Waarlijk, Gij zijt hun Schepper,
Gij kent hun neigingen.
Immers zij zijn slechts van vlees en bloed.
De mens —

zijn oorsprong is stof en zijn eind is in het stof.
Met levensgevaar wint hij zijn brood.
Hij is als een gebroken scherf,
als dor gras,
als een verwelkte bloem,
een voorbijglippende schaduw,
een vervagende wolk,
een vluchtige wind,
een vervliegend stofje,
een vergeten droom.

Maar Gij,
Koning, zijt een eeuwig levend God,
onbegrensd in het jarental,
oneindig de duur Uwer dagen,
ontelbaar het gevolg van Uwe Majesteit,
ondoorgroendelijk het geheim van Uw heilige naam,
Uw naam siert U en Gij siert Uw naam
En onze naam hebt Gij met de Uwe samen genoemd.

De Sjofar

Het geluid van de sjofar geeft aan de gebeden van Rosj Hasjanah een eigen sfeer van vrees en eerbied. Men heeft in de Joodse traditie de tonen van de sjofar gehoord als een vermaning tot inkeer.

In de geschriften van Maimonides vinden wij, dat het bazuïngescnal ons als het ware toeroept:

„Ontwaakt, gij slapers, uit uw sluimer,
„gij dromers, wordt wakker uit uw dommel;
„onderzoekt uw daden,
„toont berouw en denkt aan uw Schepper.

„Gij hebt het ware vergeten door de ijdele dingen des levens,
„gij bracht uw jaren door met onbetekenende dingen.
„Schenkt aandacht aan uw zieleleven,
„verbetert uw handel en wandel.
„Laat elkeen zijn slechte daden verlaten
„en zijn onreine gedachten uitbannen”.

• . •

De sjofar is een ramshoorn, die van binnen uitgehold is.
In de Aggadah lezen wij hierover:

Rabbi Abahoe zegt: „Waarom blaast men op de hoorn van een ram?” De Heilige, geprezen zij Zijn naam, zegt: „Blaast te mijner ere op de hoorn van een ram, opdat ik mij herinner, hoe Abraham Izak voor mij heeft willen offeren. Ik zal u dit aanrekenen, alsof gij uzelf aan Mij hebt willen offeren.”

Het „Zechoeth Awoth”, d.i. de verdiensten van onze voorvaderen ten aanzien van hun opofferende overgave aan God, speelt een grote rol in het Joodse leven. „Indien niet om onzentwille, verlos ons dan om derwille van Abraham, Izak en Jacob, die U liefhadden”.

De zedelijke en religieuze hoogte van Abraham, die als eerste God had erkend en die bereid was geweest, zijn enig kind, de vervulling van zijn levensdroom, hem op hogen leeftijd pas beschoren, aan God te offeren, is niets anders dan het ideaal der Jamiem Noraïem. De Akedah, het bijbelverhaal van Izaks offering, wordt op Rosj Hasjanah voorgelezen.

• . •

In dit verband laten wij hier een fragment volgen uit „Vrees en Beven” van Sören Kierkegaard. Uit deze dichtelijke fantasie is iets te begrijpen van het verhevene van die vroomheid, die in de trouw aan zichzelf de mens tot een offer brengt, dat hem zonder deze vroomheid zou breken.

Abraham

Daar was eens een man, die als kind die mooie vertelling had gehoord, hoe God Abraham verzocht had en hoe deze aan de verzoeking weerstand bood, zijn geloof bewaarde en ander maal, boven verwachting, een zoon kreeg. Toen hij

ouder werd, las hij diezelfde vertelling met nog grotere bewondering; want het leven had gescheiden wat in de vrome eenvoud van het kind nog ongescheiden was geweest. Hoe ouder hij werd, des te vaker keerden zijn gedachten naar die vertelling terug; zijn geestdrift werd groter en groter en toch begreep hij steeds minder van deze vertelling. Ten slotte vergat hij daardoor alles; zijn ziel had maar één wens, Abraham te zien; hij kende maar één verlangen: had hij toch maar getuige van deze gebeurtenis kunnen zijn. Hij begeerde noch de schoonheid van het Oosten, noch de aardse pracht van het beloofde land te zien en ook ging zijn verlangen niet uit naar het godvruchtig echtpaar, welks ouderdom door God gezegend was, noch naar de eerwaardige gestalte van den bejaarden patriarch, noch naar de bloeiende jeugd van den door God geschonken Izaak — het had hem niets kunnen schelen als zich deze hele geschiedenis op een onvruchtbare heide had afgespeeld. Zijn enig verlangen was, Abraham op die driedaagse reis te begeleiden, toen hij met kommer voor zich uit en met Izaak aan zijn zijde reed. Zijn enige wens was, dat hij op dit ogenblik aanwezig had mogen zijn, toen Abraham zijn ogen opsloeg en de berg Moria in de verte ontdekte; het ogenblik, waarop hij de ezels achterliet en eenzaam met Izaak de berg besteeg; want wat hem bezighield was niet het kunstig weefsel van phantasie, maar de huivering van de gedachte.

Deze man was geen denker, hij voelde absoluut niet de drang, om over het geloof heen te komen; het scheen hem het heerlijkst, om als de vader van het geloof in de herinnering der mensen te leven; hij vond het een benijdenswaardig lot, het geloof te bezitten, ook al had niemand daar iets van geweten. Deze man was geen geleerde exegeet; hij kende geen Hebreeuws, had hij Hebreeuws gekend, dan had hij misschien de vertelling en Abraham gemakkelijk begrepen.

I

En God verzocht Abraham en zeide tot hem: „Neem nu uwen zoon, uwen enigen, dien gij liefhebt, Izaak, en offer hem aldaar tot een brandoffer, op enen van de bergen, dien Ik u zeggen zal”.

Het was een vroege morgen, Abraham stond tijdig op, liet zijn ezel zadelen en verliet zijn tent. Izaak reed naast hem en Sara keek hen door het dal achterna, tot zij hen niet meer kon zien. Zij reden drie dagen zwijgend voort en op de morgen van de vierde dag sprak Abraham nog geen woord, maar

sloeg zijn ogen op en zag de berg Moria in de verte. Hij liet zijn knechten achter en besteeg alleen met Izaak de berg. En Abraham sprak tot zichzelf: „Ik wil Izaak toch niet verheelen, waar deze gang hem naar toe voert”. Hij bleef stilstaan, legde zijn hand zegenend op Izaak's hoofd en Izaak boog zich, om die zegen in ontvangst te nemen. Abraham's gezicht sprak van niets dan van vaderlijkheid, zijn blik was teer, zijn woorden waren vermanend. Maar Izaak kon hem niet begrijpen, zijn ziel kon zich niet verheffen; hij omvatte Abraham's knieën en viel voor hem neer. Hij bad voor zijn jong leven, voor zijn schone hoop, hij herinnerde aan de vreugde in Abrahams huis, aan de kommer en eenzaamheid. Toen deed Abraham den jongen opstaan en nam hem bij de hand; zijn woorden waren vol troost en vermaning. Maar Izaak kon het niet begrijpen. Hij besteeg de berg Moria, maar Izaak begreep hem niet. Toen wendde hij zich een ogenblik van hem af en toen Izaak weer het gezicht van zijn vader aanschouwde, was dit helemaal veranderd; zijn blik was wild, zijn gestalte angstwekkend. Hij greep Izaak bij zijn borst, wierp hem tegen de grond en sprak: „Domme jongen, denk je, dat ik je vader ben? Ik ben een afgodsdienaar. Geloof je, dat dat Gods bevel is? Neen, het is mijn plezier”. Toen begon Izaak te beven en hij riep in zijn angst: „God in de hemel, erbarm U over mij, God van Abraham, erbarm U over mij, ik heb geen vader op aarde, wees Gij mijn Vader!” Maar Abraham sprak zachtjes bij zichzelf: „Heer in de hemel, ik dank U; het is toch beter dat hij gelooft, dat ik een onmens ben, dan dat hij het geloof aan U zou verliezen”.

II

Het was een vroege morgen, Abraham stond tijdig op en omhelsde Sara, de bruid van zijn oude dag, en Sara kuste Izaak, die de schande van haar had weggenomen, haar trots, haar hoop in alle geslachten. Zij reden zwijgend langs de weg; Abraham sloeg zijn ogen tot aan de vierde dag neer, toen sloeg hij ze weer op en zag heel in de verte de berg Moria. Daarop sloeg hij zijn ogen weer neer. Hij schikte zwijgend het hout recht en bond Izaak vast. Zwijgend ook haalde hij zijn mes te voorschijn. Toen zag hij een ram, hetwelk God had uitverkoren. Hij offerde dien en trok weer naar huis... Vanaf die dag werd Abraham oud; hij kon niet vergeten, dat God dit van hem had geëist. Izaak gedijde evenals vroeger; maar Abrahams oog was donker geworden; hij zag de vreugde niet meer.

III

Het was een vroege morgen, Abraham stond tijdig op, hij kuste Sara, de jonge moeder, en Sara kuste Izaak, haar lust, haar vreugde in alle tijden, en Abraham reed in gedachten verzonken over de weg, hij dacht aan Hagar en aan haar zoon, die hij eens de woestijn had ingejaagd.

Het was een stille avond, Abraham reed eenzaam weg, hij reed naar de berg Moria. Hij wierp zich op zijn aangezicht en bad God hem te willen vergeven, dat hij Izaak had willen offeren, dat de vader zijn plicht tegenover zijn zoon had vergeten. Hij reed nog vaker alleen uit, maar hij vond geen rust. Hij kon niet begrijpen, dat het een zonde was dat hij God het beste dat hij bezat had willen offeren, dat hij had willen offeren, wat hij duizendmaal hoger schatte dan zijn eigen leven. En toch, als het een zonde was, als hij Izaak niet zo had lief gehad, als hij moest, dan kon hij niet begrijpen, dat dit vergeven kon worden; want welke zonde is vreselijker?

IV

Het was een vroege morgen. Alles in Abraham's huis was klaar voor de reis. Hij nam afscheid van Sara en Eliëzer, de trouwe dienaar, begeleidde hen een eind en keerde toen weer terug. Zij reden eendrachtig naast elkaar, Abraham en Izaak, tot zij bij de berg Moria kwam. Abraham maakte al rustig en vriendelijk alle voorbereidingen voor het offer, maar toen hij zich omkeerde en zijn mes te voorschijn haalde, zag Izaak, dat Abraham zijn linkerhand in vertwijfeling tot een vuist balde en dat er een siddering door zijn lichaam liep — maar Abraham haalde zijn mes te voorschijn. Toen keerden ze weer naar huis en Sara ijldde hen tegemoet, maar Izaak had het geloof verloren. Daar is nooit een woord over gesproken, en Izaak vertelde niemand wat hij gezien had, en Abraham vermoedde niet, dat iemand het gezien had.

Zo en op soortgelijke wijze dacht die man, over wien wij spreken, over deze gebeurtenis na. Iedere keer als hij van een tocht naar de berg Moria terugkeerde, zonk hij van vermoeienis op de grond neer, vouwde zijn handen en zei: „Niemand was toch zo groot als Abraham, wie is in staat hem te begrijpen?”

(Vertaling S. v. Praag)

Toen Israël nog in zijn land was, was het de sjofar, waarmee vrijheid van mens en land werd verkondigd in ieder vijftigste jaar, het jaar van de Joweel. In de tijd van het Galoeth legde het Joodse volk in de sjofartoon zijn grootste toekomstdroom: het bazuingeschal zou eens de komst van de Masjieach inluiden.

In een Agadah vinden wij:

„Ik (God) heb u gezegd: blaast voor mij op Rosj Hasjanah op de hoorn van den ram, opdat ge eens de toon van „Mijn grote bazuin in de hemel moogt vernemen, waarop Ik „voor u zal blazen. Vrijheid zal ik u daarmee verkondigen, „uw verstrooiden zal Ik ermee verzamelen naar Jerusalem, „zoals er geschreven staat: Op die dag zal er geblazen worden op de grote bazuin.”

Malchoeth Sjaddaj

In de gebeden van Rosj Hasjanah en Jom-Kippoer treffen wij stukken aan, die niets anders willen zijn dan een verheerlijking van de Majesteit van God, die in liefde, almacht en wonderbaarlijkheid ver uitgaat boven al het menselijke. Wij ontleenen de vertaling van enkele strophen van de hymne „Melech Eljon” aan R. Otto: „Das Heilige”. (Vertaling van J. W. Dippel).

U, O Koning willen wij huldigen

Hoogste Koning —

Sterk en vol almacht,
Is Hij muur en gracht,
Is Zijn woord een kracht.
Hoog en zegenend,
Tronen vergevend,
't Al overzwevend
heerst in tijd en eeuwigheid.

Hoogste Koning —

Machtdaden verricht Hij,
Geslachten roept Hij,
Zegels ontzegelt Hij.
Louter in woord vooral
Kent hij der sterren tal,
Banen en kringen al —
heerst in tijd en eeuwigheid.

Hoogste Koning —

Den vergetene niet vergeet Hij,
Het inwendige meet hij,
Helderogig heet hij,
Des harten bedoelen weet hij.
Een God der geesten,
Het ware woord Meester,
heerst in tijd en eeuwigheid.

Hoogste Koning —

Heersend in konings-staat
In storm en onweer hij gaat,
Glans dient hem als Zijn gewaad,
De nacht als dag voor hem staat.
't Duister omsluit Hem dicht,
Doch Hijzelf woont in het licht,
heerst in tijd en eeuwigheid.

Hoogste Koning —

Spreekt recht met waarheid
Zijn werken zijn waarheid
Geeft genade en waarheid,
Zelf genade en waarheid.
Zijn wandel in waarheid
Zijn zegel de waarheid —
heerst in tijd en eeuwigheid.

Naast deze Godsverheerlijking vinden wij vele gebeden,
waaruit blijkt, hoe de mens zich van zijn nietigheid bewust is.

Elohaj, ad sjelo notsartie

Mijn God!

Toen ik nog niet geschapen was, was ik niets, dat de moeite
waard was,

Thans, nu ik geschapen ben, ben ik, als ware ik niet
geschapen.

Stof ben ik al gedurende mijn leven,

Hoeveel te meer nog in mijn dood.

Zie, hier sta ik voor U, als een wezen

Vol schaamte en schande.

Mocht het toch Uw wil zijn, o God,
dat ik niet meer zondige. —
En de zonden, die ik reeds beging voor U,
wis die uit in Uw grote barmhartigheid.

In Oewechejn thejn pachdecha wordt de Messiaanse verlossing gezien als de bezegeling van Gods heerschappij over de gehele aarde. In een verheven gebed bezingt de dichter de Goddelijke heerschappij van het recht, waarvan Tsion het aardse symbool is.

Oewechejn thejn pachdecha

Zo verbreid dan

Uw ontzag over al Uw werken,
en Uw schrik over al wat Gij geschapen hebt;
dat al wat Gij gevormd hebt, U vreze
en alle schepselen zich voor U nederbuigen;
dat zij allen samengevoegd worden tot één bond
om Uw wil te volbrengen met volle overgave.
Want wij weten, o God, dat aan U de heerschappij is,
In Uw hand de macht, in Uw rechterhand de zege
en dat Uw wezen vrees verwekt bij al wat Gij
geschapen hebt.

Zo verleen dan

Eer aan Uw volk,
roem aan hen, die U vrezen,
hoop aan hen, die U zoeken,
en moed tot spreken aan hen, die op U vertrouwen;
vreugde aan Uw land, jubel aan Uw stad,
machtsherstel van Davids huis
en heldere glans aan de lamp van de masjieach.
(Spoedig, in onze dagen)

Dan

zullen de vromen het zien en zich verheugen,
de rechtschapenen zullen juichen,
de Godvrezenden vol vreugde jubelen.
En het onrecht zal verdwijnen
en al het kwaad zal als rook vervliegen,
want Gij zult de heerschappij van het geweld op de
aarde verdelgen.

Dan

zult Gij alleen regeren over al Uw werken,
op de Berg Tsion, Uw heerlijk verblijf,
en in Jeruzalem, Uw heilige stad,
gelijk geschreven staat:

*God regeert eeuwig; Uw God, Tsion, door alle tijden heen
Halleloejah!*

Alenoe

Op ons rust de plicht, den Heer van het heelal te loven,
de grootheid te bezingen van den Schepper der wereld.
Want niet heeft Hij ons gemaakt gelijk aan de volkeren
der landen
en niet heeft Hij ons doen zijn als de stammen der aarde.
Want wij knielen en werpen ons neer en aanbidden
den Koning aller koningen,
den Heilige, geloofd zij Hij.
Hij is het, Die de hemel uitspant en de aarde grondvest
en de troon van Zijn Majesteit is in de hemel daarboven,
de zetel van Zijn almacht in de onmetelijke hoogten.
Hij is onze God, geen ander!
Waarlijk, onze Koning. Niemand buiten Hem.
En zo staat het geschreven in Zijn Thorah:
Erken het heden en neem het ter harte,
dat alleen de Eeuwige God is
In de hemel daarboven, en op de aarde hier beneden.
Er is geen andere.

Daarom hopen wij op U, Eeuwige, onze God,
dat wij spoedig mogen aanschouwen de glans Uwer Majesteit.
Dan zullen de gruwelen verdwijnen van de aarde,
en de afgodendienst uitgeroeid worden met wortel en tak.
Dan wordt de wereld volmaakt onder de heerschappij van
den Almachtige,
en alle mensen zullen Uw naam aanroepen;
Tot U zullen inkeren alle booswichten der aarde,
dan zullen inzien en erkennen alle aardebewoners;
dat voor U alléén elke knie moet buigen, bij Uw naam alleen
elke tong moet zweren.
Voor U, o God, zullen zij buigen en zich nederwerpen,
en voor Uw heerlijke naam lofzang zingen;
dan nemen allen het juk van Uw koningschap op zich,
en Gij zijt koning over hen voor eeuwig.
Want U behoort het koningschap
en ten eeuwigen dage zult Gij koning zijn in ere.
En zo staat het geschreven in Uw Thorah:
De Eeuwige zal Koning zijn ten eeuwigen dage.
En ook is gezegd:
Dan zal de Eeuwige koning zijn over heel de aarde
Op die dag zal de Eeuwige Eén zijn en Zijn naam Eén.

De Chazzan

De bemiddelaar tussen de mens en God is de Chazzan op deze verheven dagen. Hij is het, die als Sjalieach Tsibboer, als afgevaardigde van de gemeente, aller gebeden direct richt tot God.

Hij pleegt te bidden met de melodieën, die vroegere Chazzaniem hebben vastgesteld. Zij wijdden hun gezang aan God en schiepen eigen melodieën voor ieder gebed. De Chazzan mag oude melodieën niet veranderen, om de gemeente niet af te leiden. Want door de opmerkzaamheid te besteden voor nieuwe melodieën, kunnen zij zich niet concentreren op het gebed. En al lijkt het, dat een nieuwe wijze zoeter klinkt, toch mag hij hem niet gebruiken. Want op die ontzaglijke dag moet de Chazzan niet pralen met zijn mooie stem, maar zijn hart richten op het hemelse.

Daarom is het een goed gebruik, door „Noda' Biejehodah” ingesteld, dat de Chazzan op deze dagen zonder koorbegeleiding zingt.

Rabbi Jonathan Eibenschütz voerde in zijn stad het gebruik in, dat de Chazzan tot na het Sjofarblazen helemaal geen gezangen ten gehore bracht. Want tot dat ogenblik zijn de boeken in de hemel geopend en heerst de maatstaf van het strenge recht. En het is niet juist, om te zingen, zolang de boeken over leven en dood geopend zijn.

Ochilah laeel

Ik hoop op God,
Ik smEEK tot Hem,
Ik vraag van Hem,
Het juiste woord.
Om in de verzameling van volk
Zijn macht te bezingen.
Om juichend te danken
Voor zijn werken.
Wel zijn gedachten
In het hart van de mens,
Maar van God alleen
Is het juiste woord.
Heer, open mijn lippen,
En mijn mond vertelle Uw lof.
Aanvaard
Wat mijn mond tot U zegt,
Wat mijn hart om U peinst,
O God, mijn Rots en mijn Verlosser.

Deze verantwoordingsvolle taak van den Chazzan drukt zwaar op hem. Het is daarom, dat in Oost-Europa een innig gebed van den Chazzan, een gebed van hem alleen, voorafgaat aan de andere gebeden.

Het volgende ontlenen wij aan dit gebed, Hinnenie Heanie Mimaäs...

Zie, voor U staat de dadenarme, verschrikt,
Overweldigd door de vrees voor den Allerhoogste van
Jisraeel.

Ik kom voor U staan,
Om te smeken voor het volk Jisraeel, dat mij heeft
gezonden.

En omdat ik niet waard ben, niet vermag te doen,
Smeek ik tot U, God van Awraham, God van Jitschak,
God van Jaäkov,
Tot U, Adonaj, barmhartige, goede God, God van
Jisraeel,

Almachtige, dien alles vreest:
Wil toch de zending doen slagen,
Waarmee ik voor U treed,
Om mij en om hen, die mij tot U zenden.

Neïlah in de hel

Op een doodgewone dag, het was geen jaarmarkt en geen weekmarkt, hoorden de marktkooplui opeens het gedraaf van paardenhoeven en in de verte zagen ze het straatvuil omhoogspatten. Spoedig daarop vertoonde zich een koets met een paard ervoor. Wie kan dat wel zijn? Maar toen de koets op het marktplein aankwam, wendden alle mensen zich vol afschuw, angst en woede af: De Verklikker uit het naburige dorp zat in de koets, die zeker regelrecht naar de hel toe reed. Wie weet wien hij nu weer bij de autoriteiten gaat aangeven!

Plotseling wordt het stil; onwillekeurig kijken de mensen; de koets heeft stilgehouden, het paard laat zijn kop zinken en slurpt van een plas en de Verklikker is van zijn zitplaats gevallen en ligt er onbeweeglijk bij.

Hij is, wat hij ook zij, een mensankind! De mensen komen aanlopen: de man is dood. De kwakzalver bevestigt het: „Die is er geweest!”

De mannen van de begrafenisonderneming ontfermen zich over het lijk. Paard en wagen worden verkocht en van de opbrengst worden de begrafeniskosten betaald.

Nauwelijks is hij begraven, of de duivels maken zich

meester van zijn ziel, die ze naar de hel toe slepen en daar aan de poortwachters overgeven. De Verklikker wordt een poosje bij de hellepoort opgehouden en de ambtenaar die de boeken met inkomsten en uitgaven bijhoudt, neemt verveeld en geeuwend zijn personalia op en schrijft alles traag in zijn boek.

En de Verklikker, wiens hele invloed in de hel niets meer waard is, geeft antwoord: Daar en daar geboren, daar en daar getrouwd, zo en zo lang bij zijn schoonvader in de kost geweest, toen van vrouw en kinderen weggelopen, naar die en die stad verhuisd en het beroep van Verklikker aangenomen, waarvan hij geleefd heeft, tot zijn maat vol was. Hij stierf plotseling, terwijl hij op reis was, op het marktplein van de stad Lahadam.

Nu wordt opeens de Hel-ambtenaar, die de boeken houdt, geïnteresseerd. Hij houdt midden in een geeuw op en vraagt: „Hoe heet die stad? La-ha-...”

„Lahadam”, herhaalt de Verklikker.

De man van het bevolkingsregister wordt opeens rood en zijn ogen verraden grote verbazing.

„Hebben jullie wel eens van zo'n stad gehoord?” wendt hij zich tot zijn assistenten.

De assistenten halen hun schouders op, schudden hun hoofden en brengen hun tongen in beweging: „Nee, nog nooit!”

„Bestaat die stad eigenlijk wel?!”

Iedere gemeente heeft in de hel haar eigen boek. De boeken zijn alfabetisch gerangschikt, en iedere letter heeft een eigen kast. Alle boeken met L. worden doorgekeken: Lublin, Lemberg, Leipzig; alle steden zijn er, maar geen stad Lahadam!

„En tòch bestaat die stad!” zegt de Verklikker. „Een stad in Polen”.

„Is die misschien pas gebouwd?”

„Nee, ze staat er al een jaar of twintig. De grootgrondbezitter heeft haar gebouwd en hij heeft twee jaarmarkten ingesteld. Er is nog een school, een bedehuis, een badinrichting..., en twee illegale kroegen...”

„Was hier al eens iemand uit Lahadam?”, vraagt de bevolkingsregisterman nog eens aan zijn assistenten.

„Neen, niemand”, antwoorden zij.

„Gaan die lui daar dan niet dood?”, vragen ze den Verklikker.

„En waarom zouden ze nièt doodgaan?”, antwoordt hij op Jodenmanier met een wedervraag. „De mensen wonen in kleine, bedompte kamertjes, de badinrichting is zo gebouwd,

dat je er niet in ademen kunt, heel het stadje staat op een moeras!" De Verklikker vervalt langzamerhand in zijn gewone verklikkerstoel.

„Er is ook een begraafplaats. De begrafenisonderneming trekt je het vel over de oren. Nog voor kort was daar een epidemie...”

De Verklikker wordt naar de daarvoor in aanmerking komende afdeling van de hel gestuurd en omtrent het stadje Lahadam worden informaties ingewonnen; iets moet er niet in orde zijn; de stad bestaat al twintig jaar, er heeft zelfs een epidemie gewoed en toch — geen enkele dode uit die stad! De hogere afdeling stuurt er boden op af, om die zaak te onderzoeken: het klopt! En zo zit het in elkaar: Het is een stadje als elk ander, met weinig Godwelgevallige daden en zeer veel zonden. De kwade neiging werkt daar zelfs zeer energiek. Waar zit hem nou de kneep? Welnu, ze hebben in hun gemeente een zeer ongewone voorzanger! Dat wil zeggen, als mens is die Chazzan doodgewoon en onbetekenend, maar zijn stem is zo iets zoets, zo iets hemels, dat zelfs de meest verstokte, ijzeren harten, week als was worden, als hij zingt... Nauwelijks gaat hij op zijn plaats staan, of de hele gemeente heeft al berouw van haar zonden en doet zo oprecht boete, dat Boven alle zonden vergeven en uit de registers geschrapt worden. En de poorten van het Paradijs staan voor alle bewoners van Lahadam wijd open. Als er iemand komt en zegt: „Ik ben uit Lahadam”, dan vragen ze niet eens meer verder.

Natuurlijk was de hel over die geschiedenis niets in haar schik en Satan zelf neemt de zaak ter hand. Hij zal met dien Chazzan wel klaar komen. Wat doet hij? Hij laat zich van de aarde een levende kalkoense haan brengen met een rode kam. Spoedig brengt men hem den haan en zet hem op de tafel neer. De haan is zo geschrokken, dat hij stokstijf blijft staan en de Satan — vervloekt zij zijn naam! — zet zich voor hem, gaat hem kopje krauwen en staart zo lang en strak naar zijn rode kam, tot die zo wit als kalk wordt. Zodra de Satan voelt, dat de Almachtige boven in grote toorn ontstoken is, roept hij uit:

„Laat hij zijn zoete stem verliezen tot het uur van zijn dood!”

Wien hij met deze vloek bedoelde, weten jullie zelf; en nog vóór de kam van den kalkoensen haan weer rood geworden was, had de Chazzan van Lahadam zijn stem verloren. Zijn keel is als verstikt; hij kan nog maar nauwelijks spreken. Wie van dit ongeluk de schuld draagt, weet men reeds; dat wil zeggen enige wonderrabbi's weten het. Maar wie heeft

de moed, zoiets aan den Chazzan te vertellen? Er is immers tóch niets aan te doen! Als de Chazzan als mens tenminste nog wat bijzonders was, dan kon men misschien door voor-spraak in de hemel wat bereiken. Maar hij was nu juist een volstrekt onbeduidend iemand, een nul...

De Chazzan reist van den enen wonderrabbi naar den anderen, maar niemand kan hem iets zeggen. Eindelijk komt hij bij den Rabbi van Opatow en laat hem niet met rust: Hij gaat niet weg, voor hij achter de waarheid is. Het is toch zielig voor dien man! De Rabbi probeert hem te troosten.

„Weet, dat je heesheid slechts tot aan het uur van je dood aanhoudt. Je sterfgebed zul je met zo een heldere stem kunnen uitspreken, dat men het in alle hemelen zal horen!”

„En tot zo lang?”

„Tot zo lang is het hopeloos”.

De Chazzan vliegt nog éénmaal op den Rabbi af: „Hòe is dat gebeurd? Wààrom is mij dat overkomen?”

En hij plaagt den Rabbi zo lang, tot hij hem alles vertelt.

„Als het zó is”, schreeuwt de Chazzan met heese stem, „dan zal ik me wel wreken!” En met deze woorden loopt hij weg.

„Hoe wil je je wreken? En op wien?” roept de Rabbi hem na. Maar de man is al weg.

Dat was op een Dinsdag; anderen zeggen — op een Woensdag.

En toen Donderdag de vissers van Opatow vissen voor Sjabbath wilden vangen en hun net ophaalden, toen was het net opvallend zwaar; en toen men het uit het water trok, lag daarin de Chazzan van Lahadam.

Hij had zich van de brug in het water gestort. En toen hij het sterfgebed zeggen wilde, had hij zijn mooie stem, zoals de Rabbi voorspeld had, teruggekreken; want de Satan had uitdrukkelijk gezegd: „Tot aan het uur van zijn sterven”. Maar toen hij in het water sprong en zich verdrong, heeft hij z'n sterfgebed helemaal niet gezegd, maar het voor later bewaard. En dat was zijn wraak, zoals jullie zo dadelijk zullen merken.

Gelijk het een zelfmoordenaar gewoonlijk vergaat, zo wordt ook de Chazzan meteen door de duivels gegrepen en naar de hel gesleept. Bij de poort wordt hij naar gewoonte uitgevraagd, maar hij antwoordt niet. Men probeert hem met gloeiende vorken aan het spreken te krijgen, maar hij zwijgt.

„Neem hem zó maar!”

Men weet immers ook zó wie hij is; hij wordt verwacht.

En ze nemen hem „zo maar” en brengen hem naar een ketel, die net heet gemaakt wordt voor hem; zodra het pek

begint te koken, gooien ze hem erin. Maar de Chazzan zet plotseling zijn duimen aan zijn hals en begint de Kaddisch uit de Neilah te zingen...

Hij zingt en zijn stem klinkt steeds machtiger en zoeter en aangrijpender dan ooit... En in de ketels, waaruit net nog een huilen en jammeren klonk, wordt het opeens stil. Dan vallen stemmen in het gebed, verzengde hoofden duwen de deksels van de ketels en verkorste lippen zingen mee...

De duivels, die bij de ketels staan, zingen niet mee: zij zijn als verlamd van schrik. Zij staan, de een met een vracht brandhout om het vuur aan te wakkeren, de ander met een pook, de derde met een ijzeren vork in zijn hand — met open-gesperde muilen, hangende tongen, ronde ogen en vertrokken gezichten en verroeren geen lid; anderen zijn van schrik omgevallen...

Terwijl de Chazzan voortgaat met de Neilah, gaat langzamerhand het vuur uit onder de ketels, en één voor één komen de doden eruit.

Hij zingt, en de hele gemeente bidt hartstochtelijk mee, en terwijl zij bidden, helen hun brandwonden en een nieuwe huid vormt zich, verbrande ledematen groeien weer aan en alle lichamen zijn als gelouterd...

En als de Chazzan aan de plaats van „Gezegend zijt Gij, Heer, die de doden doet herleven” komt, — dan worden ook werkelijk alle doden levend, nemen hun vroegere gestalte weer aan en roepen als uit één mond „Amen”.

En bij „Zijn grote naam zij geprezen in alle eeuwigheid” schalt het zo luid, dat alle hemelen zich openen en het boete-gebed der zondaren naar de zevende hemel omhoogstijgt, tot aan de troon van God's Majesteit.

En het is net een uur van genade en alle zondaren, die geen zondaren meer zijn, krijgen opeens vleugels en vliegen omhoog en vinden de poorten van het Paradijs wijd open.

Slechts de van schrik verstarde duivels zijn in de hel achtergebleven en de Chazzan zelf. Zoals tijdens zijn leven, had hij door zijn stem alle harten ontroerd en tot boetedoening gedreven, maar zelf had hij nooit behoorlijk boete gedaan. Dáárvoor was hij dan ook een zelfmoordenaar!!

In de loop der tijden is de hel weer bevolkt... Ik heb zelfs horen zeggen, dat ze tot uitbreiding van het complex zijn overgegaan...

J. L. Perez.

(Vertaald door M. Auerbach).

Elloel

Op de weg der Europese beschaving, die wij alle in onze opvoeding en ons verdere leven zijn gegaan, en onder de dwang der bestaande verhoudingen wel moesten gaan, hebben de meesten van ons het Joodse levensgevoel verloren.

In Oost-Europa, daar is nog iets van het Joodse levensgevoel bewaard gebleven. Het is van zorgen en smarten doortrokken, en het heeft daardoor een bijzondere klank gekregen, die elders niet werd gehoord.

Het Joodse levensgevoel vindt zijn woord, zijn kleur en klank ook in Erets Jisraeel. Dat is reeds heden zo, zónder de zo begeerde Joodse majoriteit. Het bloeit op de bodem der Joodse gemeenschap, onder de hemel van de Joodse hoop, in de atmosfeer van de Joodse arbeid. Het is er opnieuw, en het woord „cultuur” is daarvoor te grof en te log, en het is iets anders dan de religiositeit, de school, de kunst, het boek, of al dat andere dat behoort tot het geestelijke gebied des levens, het is sfeer en — vraag het den Oost-Jood en vraag het den Palestijn — het is dezelfde sfeer als in Oost-Europa, eender en toch weer anders, niet meer van de zorgen en het verdriet doortrokken, doch van ene hunkerende liefde, ene begeerte naar bloei, zoals de lente die over de wereld brengt.

Oh, konden wij iets overhevelen van het Joodse levensgevoel uit Oost naar West, uit Erets naar de Gola! Maar ik vrees, dat wij dat niet kunnen, en niet verder komen dan ene propaganda van praatjes en plaatjes.

Ik denk aan de maand Elloel, waarin wij thans leven. Wie van ons weet daarvan nog iets, wie regelt zijn leven daarnaar? En wanneer wij bijeen zouden tellen, wat de maand Elloel allemaal beduidt, en wat zij voor het Joodse levensrhythme met zich mede brengt, wie zou er dan nog weten, wat Elloel is?

Elloel is een heel bijzondere aangelegenheid. Ik wil niet zeggen, dat zij hoger staat dan de feestdagen van de maand Tisjri. En toch is Elloel in zekeren zin méér dan de Jamiem Noraïem, de ontzaggelijke dagen.

Zie, er is iets, dat hoger staat dan het staan op de top van de berg. Dat is het stijgen. Er is iets, dat vernederender is dan het liggen in de diepte. Dat is het vallen. Er is iets, dat aangrijpender is dan het resultaat. Dat is het werk. Er is iets heiligers dan de heiligheid. Elloel is de voorbereiding tot het ontzag.

De Godsdienst wordt beoefend in ceremonieën, in gebeden, misschien in gedachten. Dat alles is nog omlijnd. Het levensgevoel uit zich in een gebaar, wordt bewezen door een hou-

ding, door een intonatie, die alle onwillekeurig zijn, en die niemand omlijnen en zelfs niet omschrijven kan. Ik herinner mij een ouden man, die aan tafel thee zat te drinken, opstond, zijn jas toeknoopte en zeide: „Rosj Chodesj Elloel!” Hij ging. Hij ging als een soldaat in de oorlog, die voor de vrijheid vecht. Met die angst en tegelijk met die vastberadenheid, die de scheppende, oorspronkelijke arbeid begeleidt. Waarom herinnert men zich zulke kleinigheden, als een man, die van tafel opstaat, zijn jas toeknoopt en iets onbelangrijks zegt? Omdat daarin onverwachts een bepaald levensgevoel verraden wordt.

Rosj Chodesj Elloel wil zeggen aan de voet staan van de berg. Het wil zeggen aan te vangen met ene stijging, die voert tot een hemelhoog gelegen moment, waarop onherroepelijke beslissingen worden genomen voor eeuwig. In de sferen boven alle ruimten en boven alle tijden zal recht gesproken worden. Een beginsel, aan welks juistheid niet te twifelen en niet te tornen valt, zal worden doorgezet. Er zal gevonnist worden: wie zal leven en wie zal sterven, wie door het vuur en wie door het zwaard, er zal richting gegeven worden aan de toekomst en de lijnen van het gebeuren zullen worden bepaald.

En de Jood voelt zich niet machteloos. Neen! Hij is zelfs niet passief. Hij staat niet voor een onafwendbaar noodlot, zoals de mensen uit de tijd, dat zijn volk een volk werd. Hij kan ingrijpen, en de beslissing beïnvloeden. Hij kan — zover gaan zelfs de chassidiem — de beslissing afdwingen. Door de zedelijke tucht, die hij in zijn leven invoert, door de beheersing der gedachten, door het richten der emotie en de in bezonnen rechtvaardigheid verrichte daad grijpt hij in het bestuur der wereld in, en heeft aandeel in de verantwoordelijkheid voor het heelal. Het levensgevoel van den Jood gaat verre en verre uit boven de vragen van zijn persoonlijk geluk.

Zich gereed maken voor de beslissing, rijpen, teneinde in zuiverheid van geweten een deel te zijn van het wereldgericht, en aldus als aanklager, rechter of beklagde, mede te werken aan het scheppen ener grotere rechtvaardigheid, dit alles schijnt in het Joodse levensgevoel met „Elloel” te worden bedoeld.

Leven wij thans in Elloel, of is het slechts verbeelding? Is het niet, alsof dat, wat in verre hemelen werd gewaand, met twee voeten op de reële aarde neergedaald is? Wij staan voor ontzagwekkende dagen, zwanger van onherroepelijke beslissingen, die wel voor een onafzienbare periode zullen gelden. Niet in ijle hoogten boven stof en tijd en in het gebied van de geest, maar *hier*, zichtbaar voor onze ogen en grijpbaar voor onze handen, voltrekt zich een wereldgericht. En

het oude levensgevoel van den Jood, dat wij verloren hebben in onze Europese tijd, grijpt ons, merkwaardig genoeg, als ene concrete waarheid aan.

Elloel! Het is alsof een stem tot ons spreekt, de stem van de bazuin, en zegt: sta op, knoop uw mantel dicht, en bereid u voor. Wij naderen de beslissing, doch zij zij u niet tot noodlot. Er zal richting gegeven worden aan de toekomst, maar er is geen reden tot wanhoop.

Voor het Joodse volk is nodig tucht, zelfbeheersing en het kennen van zijn richting en doel. Het Joodse levensgevoel eiste van den Jood, dat hij voor zichzelf zorgde en voor zijne zuiverheid, omdat dit alleen hem tot waarborg wezen kon, dat hij aandeel had in de verantwoordelijkheid voor het geheel. Datzelfde Joodse levensgevoel eist ook van het Joodse volk, dat het zorgde voor zichzelf.

En dat levensgevoel zal zijn als dat uit Erets Jisraeel: Niet meer doortrokken van zorgen en geleden verdriet, doch van die hunkerende liefde en die begeerte, die altijd het erfdeel zijn van de mannen van de daad.

Wij hebben iets op te bouwen. Wij hebben ons daarop voor te bereiden. In de Joodse geschiedenis is Elloel weer aangebroken.

ת"א

Feestdagen in Jeruzalem

De voorbereidingen tot de hoge feestdagen vallen in Erets Jisraeel in de heetste tijd van het jaar.

De bodem is dor, wijd en zijd ziet men slechts doorns en distels.

Voor al de weg van Jeruzalem naar Hebron lijkt wel door een woestijn te gaan; hij voert door een wilde, rotsige streek.

Slechts heel zelden ziet men Arabische dorpen en soms, moeilijk te vinden, de veelbelovende jonge Joodse kolonies in de bergen van Zuid-Judaea.

Op deze weg trekken de hele maand Elloel groepen oudere mensen voort, behorende tot de oude jisjoew. Ze gaan allemaal de graven der voorvaders opzoeken. Dit bezoek is geen bedevaart; misschien, zo denken ze, zullen de verdiensten der overledenen hun kinderen op de beslissende dag kunnen bijstaan, indien de kracht tot inkeer bij hen niet sterk genoeg mocht zijn.

Ieder lid van de oude jisjoew uit Jeruzalem bezoekt in

Elloel Hebron, maar ook vele anderen uit het hele land en talrijke vreemdelingen.

Eerst komt op de weg voor Bethlehem het eenvoudige bouwwerk, dat aan onze aartsmoeder Rachel is gewijd, ofschoon het niet zeker is, dat dit werkelijk haar graf is. Het is de enige heilige plaats in het land, die aan de Joden zelf toebehoort.

Er branden lampen en er worden gebeden gezegd uit naam van Joden uit alle landen.

Want ook heden is Rachel nog aller moeder.

In Hebron, waar nu nog maar heel weinig Joden wonen, bezoekt men de spelonk Machpelah en het kewer achiem, de rij graven der acht-en-vijftig, die bij de onlusten in 1929 gedood werden. Het zijn eenvoudige, onbewerkte stenen platen op een heuvel. Zij geven de plaatsen aan, waar de rabbijnen en hun leerlingen, afkomstig van de beroemde Slobodkoër Jesjiwah (die naar Hebron verplaatst was), begraven zijn.

In de spelonk Machpelah mogen de Joden al sedert eeuwen niet meer komen. Ieder, die verder dan de toegestane zeven stappen naar binnen treedt, wordt door een Arabischen bewaker teruggedreven.

Vooraf Sefardiem treft men hier, die hun familie, vaak tot de zuigelingen toe, meebrengen. Ze steken munten en waardevolle voorwerpen in de spleten van de muren; een gewoonte, die met de eigenlijke betekenis van het bezoek aan het graf, niets te maken heeft.

Op Rosj-Hasjanah en de dag voor Jom-Kippoer, bezoeken alle Joden de Kothel Maärawie — de Klaagmuur. Sefardiem met Asjkenaziem, Chassidiem, Boechaarse en Jemenietische Joden ziet men vaak in hetzelfde minjan, allen, ook de vrouwen, in hun eigenaardige klederdrachten, zodat, in het bijzonder op Rosj-Hasjanah, de overvolle ruimte voor de Klaagmuur een kleurrijk beeld levert.

In Jeruzalem vindt men wel zeer vele kleine, maar eigenlijk nauwelijks een grote synagoge, met uitzondering van de Choerwah, de oude synagoge, in de Jodenstraat van de oude stad, die echter meer door touristen, dan door sjoelgangers wordt bezocht.

Er is zelfs een straat, die alleen maar uit sjoeltjes bestaat, en waar iedere avond luid om den tienden man voor minjan geroepen wordt, ofschoon er dan vaak pas twee of drie mannen bijeen zijn.

Op Rosj-Hasjanah en Jom-Kippoer bieden de straten van Jeruzalem een buitengewoon feestelijke aanblik.

Overal ziet men de mensen in hun verschillende kleder-

drachten over straat gaan. Bijzonder vallen de Chassidiem op, in hun witte mantels en kniebroeken, met de uit Rusland meegebrachte witte pelsmutsen; en de veelkleurige zijden gewaden van de Boechaarse Joden en hun vrouwen. De laatste hebben prachtige rijkversierde sjoels, waarvan de banken langs de muren staan, zodat aller blikken naar het midden gewend zijn, waar vanaf de almemor de Thorah wordt voorgelezen.

Op de banken liggen zachte kussens of kleden, waarop men, naar oosters gebruik, zit of ligt.

In alle sephardische gemeenten is het streng verboden tijdens het gebed te spreken; er zingt vaak een prachtig kinderkoor en er heerst steeds een voortreffelijke orde.

Iets dergelijks ziet men bij de Jeminieten, hoewel daar de sjoels veel kleiner en minder rijk zijn.

De mannen laten hun schoenen buiten staan en zitten blootsvoets of in hun kousen op de met kussens bedekte banken.

Ze zingen hun oude gezangen: eigenaardige, Arabisch-aandoende melodieën.

Op Jom-Kippoer geuren hun synagogen heerlijk, daar er steeds opnieuw welriekende bladeren worden neergelegd.

Bij de Asjkenaziem, uit Hongarije en Polen, ziet alles er veel eenvoudiger uit en de dienst maakt er een minder ordelijke indruk. De kinderen mogen tijdens het gebed in sjoel spelen, zowel tussen de banken als vaak ook voor het Aron-Hakodesj.

In een van de bekendste Asjkenazische sjoels ontstond tijdens moesaph een ruzie onder de kinderen, wie „pethiechah” mocht hebben, zonder dat de ouderen ingrepen.

Zoals op iedere Sjabbath en op alle feestdagen, is er ook op Jom Kippoer dienst bij de klaagmuur.

Als bekend, was de dienst hier jaren lang op de hoge feestdagen een aanleiding tot ongeregeldheden, door de Arabieren uitgelokt. Daarom mag een Aron-Hakodesj tegenwoordig alleen op deze ene dag tegen de muur worden geplaatst, maar verdere behoeften voor de dienst, zelfs stoelen, mogen niet worden gebruikt.

Het is gewoonte, dat velen, die in andere synagogen bidden, voor het Neilah-gebed naar de klaagmuur gaan.

De ruimte daarvoor is overvol, men ziet Joden uit alle landen, alle mogelijke typen en klederdrachten, ook veel niet-orthodoxen, in het bijzonder Chaloetsiem. Daarnaast echter talrijke politieagenten in uniform.

Mocht iemand het wagen volgens de traditie aan het

einde van het Neïlah-gebed op de sjofar te blazen, hij kan er zeker van zijn, onverbiddelijk te worden ingerekend.

Ondanks het pitoręske van deze feestviering, ontbreekt vaak het essentiële. Deze dagen, die, als geen andere in het jaar, voor het Jodendom kentekenend zijn, schijnen hier nog weinig levenskrachtig voor het nieuwe geslacht.

Men is te zeer van het leven afgewend, of wordt juist te veel door de zorgen en problemen van de opbouw bezig gehouden, dan dat men de geestelijke energie zou kunnen vrijmaken, die nodig is voor introspectie en voor een zich innerlijk rekenschap geven, wat in Galoeth, ondanks de daar zo heel andere omgeving, zelfs de meest van het Jodendom vreemde zo vaak nog wèl kan.

Men voelt dikwijls, dat op een of andere manier ook aan deze dagen in Erets-Jisraeel een eigen vorm gegeven zal moeten worden, op 't ogenblik weet men eigenlijk soms weinig met hen te beginnen.

Hier ligt een der moeilijkste vraagstukken van de Joodse opbouw.

Bewerkt naar een artikel van E. Rosenblüth
door Ben v. Esso.

Simaniem

Honing.

Zoete spijzen met honing vormen de inleiding van de Rosj Hasjanah-maaltijd. Men pleegt hierbij te zeggen: Och moge dit jaar een goed en zoet jaar worden!

Lesjanah Towah.

Men pleegt elkaar van Rosj Hasjanah tot Jom Kippoer niet te groeten in de gebruikelijke vorm. Men zegt tot de ander: Lesjanah Towah Tikatejw — moge U ingeschreven worden (in de hemelse boeken) tot een goed jaar! En: Kethiewah Wachathiemah Towah — tot een goede inschrijving en verzegeling!

Bigdej Lawan.

Op Jom Kippoer zijn de mannen gekleed in het wit. Men denkt aan het woord van den profeet: „Als Uw zonden ook rood zijn als karmozijn, wit als sneeuw zullen zij worden”.

Franz Rosenzweig zegt:

De biddende kleedt zich op die dag in zijn sterfgewaad...

Hier is het geen bruiloftsgewaad, maar werkelijk sterfgewaad. En zoals de mens eens, als men hem er mee zal omhullen, alleen staat, zo staat hij ook in het gebed van deze dag. Evenals God dan alleen naar zijn eigen daden zal vragen en niet naar die van de anderen uit zijn omgeving en naar de invloed, die zij op zijn daden hebben gehad, om hem dan alléén te richten, zo staat hij nu geheel alleen, een dode midden in het leven, één van de verzamelde menigte, waarvan ieder zich reeds aan de overzijde van het graf heeft geplaatst, voor de ogen van den Rechter.

Feestdagen thuis bij ons

Jom Kippoer in die tijd, mijn God, wat een gebeurtenis! In Sjoel bij Kol-Nidrej leek het, alsof zich een mensenmenigte, gegrepen door een grote schrik, voorbereidde, om in de ware wereld haar intrede te doen. Zij hadden allen het witte Sargenes aan met zilver-goud geborduurde gordels en de keppeltjes waren eveneens bewerkt met goud en zilver. Het keppeltje en de gordel van grootvader waren vele tientallen roebels waard en er waren nog mooiere. Zelfs de armen hadden witte keppeltjes, geborduurd met kleurige zijde.

En al die lampen, die in de luchters brandden en de kaarsen, die op de tafels stonden in dozen met zand! Iedere Jood wil, dat een kaars voor zijn ouders vanaf Kol-Nidrej tot na Neilah brandt. Dat grote licht op de gouden, zilveren en zijden keppeltjes, sargenes en Talethoth, — er lag een heilige glans over alle gezichten. Niemand had iets stoffelijks, alledaags, aards in de zin.

De gemeente weent en smeekt God, dat Hij alle zonden vergeve, dat Hij een goed jaar moge schenken, een gezond jaar en ieder zegt aan den Schepper der wereld wat hem op het hart ligt.

Het luide wenen en klagen van de vrouwen gaat over naar de mannen-sjoel, het breekt hun het hart en ook zij huilen, evenals de vrouwen. Nu tegenwoordig de hele Jom-Kippoer verzwakt is en de vrees haar macht over ons verloren heeft, kan men zich moeilijk de vroegere Kol-Nidrejnachten in sjoel voorstellen. De muren weenden, de stenen in de straten snikten en de vissen in het water sidderden.

En hoeveel inniger nog was het gebed van die Joden, die het hele jaar vochten om een schamele broodwinning...

Geen haat, geen afgunst, geen drift, geen huichelarij, geen laster, geen eten, geen drinken. Aller harten en ogen naar de hemel gericht, er was niets dan geest. Zielen zonder lichaam.

En uit de mond van den Chazzan stroomden de melodieën en stortten zich uit in het hart van ieder.

Vanaf mijn twaalfde jaar ging ik met vader naar het Chassidiem-sjoeltje. Daar was een ander Kol-nidrej. Bij de Chassidiem beviel mij de dienst beter op Jom Kippoer dan bij de Mithnagdiem.

In het Chassiedische sjoeltje hoort men niet huilen en snikken, maar zij spreken het gebed uit met verheven gemoed; wie een goede stem heeft, oort hardop en vol vreugde, de anderen zacht, maar stijlvol en allen zingen innige wijzen. Een voorzanger is er niet. De Chazzan spreekt de woorden met een innige stem en allen zeggen met hem mede.

Na Kol-Nidrej overnachtten vele Chassidiem, oude en jonge, in het sjoeltje. Men placht op het stro te liggen, dat op de grond was uitgespreid. Het was zeer aantrekkelijk. En ik overnachtte na Kol-Nidrej graag in het sjoeltje. Men lag daar en neuriede de gehele nacht verscheidene aangrijpende melodieën en viel hierbij zachtjes in slaap. De zoete zing-zang klonk langzaam weg in de oren en men sliep licht als in een halfdroom. Men wordt even wakker en slaapt dan weer in. En rondom zingt het, zingt het, zeer zacht...

Op Jom Kippoer ging men om tien uur 's morgens weer met zeer veel drukte aan het gebed, evenals soldaten bij een parade en er werd zeer stijlvol geoord. Dadelijk stonden alle Chassidiem op en met luide stem vingen zij aan en zij gingen tot twaalf uur door met de gebeden.

Dan werd het oproepen voor de Thorah bij opbod verkocht, maar ook dit geschiedde stijlvol. De Chassidiem, de zangers en de ouderen, legden zich weer op het stro en neurieden een melodie, maar niet eenzelfde, maar verscheidene, in de ene hoek de ene, in de andere hoek andere. Ieder naar de melodie van zijn Rebbe, de Karliner de hunne, de Slonimer de hunne en een enkele Chassid, die een aanhanger van de Ljubawitscher Rebbe was, zong zijn melodie. En al deze melodieën, de luidere en de zachtere, vloeiden in elkaar, en drongen door tot in het hart.

En dan begon Moesaf. Er waren vele Chassidiem, die geen Pijoetiem wilden zeggen. Zij gaven de voorkeur aan het zingen boven het spreken van vele woorden.

Zo veel hield ik van Jom-Kippoer bij de Chassidiem, dat ik ook op Rosj-Hasjanah naar hun sjoeltje ging, ook zonder vader, die dan meestal bij de Rebbe was. Uitgaande Jom-Kippoer moesten alle kinderen en kleinkinderen bij grootvader komen. Er waren eierkoeken, zoete brandewijn, confituren en nu werden de Kapparah-kippen opgegeten. Grootvaders broer kwam met zijn gehele familie en men verheugde zich met elkander tot middernacht.

Alleen vader ontbrak, zoals gezegd, op Rosj-Hasjanah, omdat hij bij den Rebbe was, eerst in Kobryn, later in Slonim. Op Jom-Kippoer oorde hij in het Chassidiem-sjoeltje. Op Erew-Jom-Kippoer kwam hij om zich te laten zegenen, meer niet. Uitgaande Jom-Kippoer was er bij vader een nog groter feest. Tegen acht uur verzamelden zich alle Chassidiem al bij vader, men dronk en zong en danste heel de nacht.

(Fragment uit: „Het huis van mijn grootouders” van Jecheskel Kotik).

Tesjoewah

Uit Franz Rosenzweigs geschriften

Zo stellen de hoge dagen, de nieuwjaarsdag en de dag van de verzoening, de eeuwige verlossing midden in de tijd...

Het gericht, dat anders op het einde der dagen wordt geplaatst wordt hier onmiddellijk in het heden gesteld.

Het kan dus niet de wereld zijn, waarover recht gesproken wordt — deze wereld is immers nog niet aan het einde der dagen gekomen.

Maar het gericht spreekt recht over de enkeling. Voor ieder wordt het lot bepaald naar zijn handelingen.

Het jaar wordt geheel en al tot plaatsvervanger van de eeuwigheid. In de jaarlijkse terugkeer van dit „jongste oordeel”, is de eeuwigheid bevrijd van het denkbeeld van een verwijderd hiernamaals, ze is nu werkelijk aanwezig, voelbaar voor de enkeling te vatten, en hem omvattend met krachtige greep. Hij staat niet meer in de eeuwige geschiedenis van het

eeuwige volk, niet meer in de eeuwig veranderende geschiedenis van de wereld. Hier bestaat geen afwachten, geen zich verschuilen achter de geschiedenis. Over de enkeling wordt direct rechtgesproken. Hij staat in de gemeenschap. Hij zegt: Wij! Maar deze Wij zijn op die dag niet de Wij van het historische Volk. Niet de overtreding van de wetten, die dit volk van de volkeren der aarde scheidt, is de zonde, waarvoor de Wij om vergeving roepen. Maar op deze dagen staat de enkeling direct in zijn naakte alleen-zijn, in de zonde van den mens zonder meer, voor God.

Sjoewah Jisraeel

Uit de Haftarah van Sjabbath Sjoewah, de Sjabbath tussen Rosj Hasjanah en Jom Kippoer:

„Keer terug, Jisraeel, tot Adonaj, Uwen God, want gij zijt gestruikeld op het pad vol zonden. Zoekt U woorden, keert terug tot God en zegt tot Hem: Vergeef toch de zonden, neem de woorden aan en aanvaard ze van onze lippen, als waren het offerdieren”.

„Asjoer zal ons niet helpen, op de paarden (van Egypte) baat het niet te rijden, wij zullen niet meer God zeggen tegen wat wij zelf gevormd hebben. Want slechts bij U kan de wees ontferming vinden”.

„Wie is U gelijk, o God, in het vergeven van zonde en in het kwijten van schuld aan de overblijvenden van zijn volk. Zijn toorn blijft niet eeuwig duren, want Hij wil slechts liefde”.

Uit de Talmoed

Wat is de werkelijke Tesjoewah? De Misjnah zegt:

„Wie er spreekt: Ik wil zondigen en dan berouw tonen, zo een wordt niet in staat gesteld tot inkeer te komen. Wie er spreekt: ik wil zondigen en dan zal Jom Hakkipoeriem verzoening brengen, zo een brengt Jom Kippoer geen verzoening”.

Ook het volgende:

„Jom Kippoer brengt alleen verzoening voor zonden tegenover God. Voor zonden tegenover zijn medemens alleen dan, als men eerst zijn medemens genoegdoening heeft verschaft.”

Berl de kleermaker

Erew Jom-Kippoer — de avond voor Grote Verzoendag — in de Berditsjwer Sjoel. De duisternis valt in. De ouderen hebben voor de Thorahkast reeds het gebed: „Met verlof van den Schepper en met weten van de gemeente” uitgesproken en zijn naar hun plaatsen teruggekeerd. Rabbi Levi Jitschak staat op de plaats van den Chazzan: hij moet het Kol-Nidrej aanheffen, maar hij zwijgt.

Aller blikken vestigen zich op zijn rug. In de vrouwen-afdeling is het zo stil als op zee voor de storm. Misschien zal hij eerst, zoals hij dat al vaker deed, enige woorden spreken, in de gewone volkstaal met den Schepper der wereld tot klaarheid komen, als een mens met zijn naaste.

Maar Rabbi Levi Jitschak staat, in zijn witte kleed en zijn gebedsmantel gehuld, voor de lessenaar en zwijgt.

Wat heeft dat te betekenen?

Zijn de poorten van het gebed op zo een laat uur nog gesloten? Heeft Rabbi Levi Jitschak niet de kracht om aan te kloppen? Hij houdt zijn hoofd wat schuin, alsof hij luistert; wil hij horen, of men de poorten niet reeds ontsluit?

En plotseling keert Rabbi Levi Jitschak zich om en roept: „Sjammes!”

De Sjammes loopt snel op hem toe en de Rabbi vraagt: „Is Berl de kleermaker er nog niet?”

De gemeente is als versteend van verbazing. De Schammes stamelt: „Ik weet het niet” en kijkt rond. Ook Rabbi Levi Jitschak monstert de aanwezigen. „Neen, hij is nog niet hier!” zegt hij ten slotte. „Is thuis gebleven.” En dan richt hij zich weer tot den Sjammes: „Loop bij Berl den kleermaker aan en laat hem hier komen!” Zeg dat ik, Levi Jitschak, de Rabbijn van de stad, hem heb laten roepen!”

Berl de kleermaker woont in de straat, waar de sjoel is, niet ver van het bedehuis af. En hij komt ook heel vlug, zonder wit kleed en gebedsmantel, in werkkleren. Zijn gezicht is somber, zijn ogen kijken boos en verschrikt tegelijk. Hij loopt naar Rabbi Levi Jitschak toe en zegt: „U hebt mij laten roepen, Rabbi, en daarom ben ik bij U gekomen!” Met klem zegt hij: „Bij U!”

„Zeg 's Berele”, vraagt de Rabbi en hij glimlacht, „waarom wordt er vandaag daar boven zo veel over jou gesproken? De hemelse heirscharen houden zich alleen maar met jou bezig. Men hoort niets dan Berl de kleermaker en Berl de kleermaker!”

„Aha!” triompheert Berl.

„Heb je een of andere klacht aan te voeren?”

„Zeker”.

„Tegen wien dan, Berele?”

„Tegen den Schepper van de wereld!” antwoordt Berele.

De gemeente had hem het liefst in stukken gescheurd. Maar Rabbi Levi Jitschak glimlacht nog vriendelijker.

„Misschien vertel je ons, waarom het gaat?”

„Graag”, zegt Berl. „Wat mij betreft, kan de zaak zelfs dadelijk hier door jullie worden uitgemaakt. Mag ik spreken?”

„Spreek!”

„De hele zomer lang”, begint Berl de kleermaker zijn aanklacht, „heb ik, dat het U nóóit gebeuren zal, Rabbi, helemaal geen werk gehad. Niet van een Jood, en niet van een boer. Ik had wel kunnen sterven, zó erg was ik eraan toe!”

„Och”, twijfelt de Rabbi: „Het zaad van Abraham, Izak en Jakob is toch weldadig, je had op de barmhartigheid van de mensen moeten vertrouwen!”

„Daar gaat het niet om, Rabbi, ik zeg er niemand een woord van en neem van niemand iets aan!”

Van een schepsel uit vlees en bloed neemt hij geen geschenken aan. Hij heeft voor den Schepper der wereld dezelfde rechten als de andere mensen. Het enige wat hij heeft gedaan, — hij heeft zijn dochter naar een grote stad gestuurd, om daar in dienst te gaan bij vreemden. En hij zit alleen thuis en wacht af, wat de Schepper over hem besluit. Op een keer vóór Soekkoth, gaat de deur open. Ha! daar zal je het dan tóch hebben. En inderdaad, het is een bode van den heer van het landgoed. Berel moet een mantel met bont voeren. De Schepper wil zich dus tóch om hem bekommeren! Hij gaat naar het slot, wordt in een eigen kamer binnengeleid en men overhandigt hem de mantel en de vellen. „U had die vellen moeten zien, Rabbi! De mooiste vossevelen, die je kunt bedenken!”

Maar het is hoog tijd, om met het Kol-Nidrej-gebed te beginnen. Daarom probeert de Rabbi de vertelling te bekorten. „Dus kort en goed, je hebt de mantel gevoerd. Wat gebeurde er toen?”

„Och, een kleinigheid. Ik hield drie vellen over”.

„En heb je die in je zak gestoken?”

„Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, Rabbi! Want als je uit het slot komt, staat er een wachter voor de poort en als die verdenking koestert, doorzoekt hij je kleren en dwingt je zelfs, je laarzen uit te trekken. En als ze bij mij, God bewaar me, de vellen vinden, dan hebben ze daar boze honden en rijknechten...”

„Wat heb je dan gedaan?”

„Já... dáárvor ben ik Berl de kleermaker! Ik ga naar de keuken en vraag om een brood!”

„Christenbrood, Berele!”

„Ik moest het niet hebben om te eten, Rabbi! Ze geven mij een groot brood. Ik ga ermee naar de kamer, waar ik heb genaaid, snijd het brood open, maak de helften hol, rol het deeg, dat ik eruit genomen heb, zó lang in mijn handen, tot het naar zweet gaat ruiken, en gooi het de hond voor, die in de kamer ligt. Honden houden van mensenzweet. De drie vellen verberg ik in het brood en ik ga. Bij de poort word ik aangehouden: „Wat draag je daar onder je arm, Jood?” Ik houd het brood op en ze laten me gaan. Even verder begin ik al te rennen. Ik neem de grote weg niet, maar kies een kortere landweg. Ik dans bijna van vreugde: Nu zal ik met Soekkoth een eigen Lulaw hebben en een eigen Ethrog. Niet iets, dat ik van de gemeente heb geleend... Wat een mooie vossevellen!...

Daar trilt de grond onder me... Ik weet al wat dat is: een ruiter jaagt me achterna! Mijn bloed verstijft. Ze hebben zeker de vellen nageteld... Ontkomen kan ik niet: het is immers een ruiter en nog wel op één van de paarden van den slotheer. Ik gooi dadelijk het brood in de stoppels en onthoud de plaats, maak voor alle zekerheid maar een herkenningsteken. En dan hoor ik, hoe ik geroepen word: „Berl, Berl!” — Ik herken de stem: het is werkelijk de rijknecht van het landgoed.

Al mijn leden trillen, Rabbi! Mijn hart zinkt in m'n schoenen... maar ik keer me om en ga den ruiter tegemoet.

Nu blijkt het, dat al dat schrikken voor niets was: ik had vergeten een lus aan de bontjas te naaien. Daarom hadden ze mij den ruiter nagestuurd. Die zet mij achter op het paard en daar rijden we al terug.

Ik dank God voor de redding, naai de lus aan en ga.

Maar als ik op de bewuste plaats kom, is het brood weg! De velden zijn al lang kaal gemaaid, geen levende ziel komt daar langs, en geen vogel ter wereld heeft de kracht, zo'n last weg te slepen. Het is dus duidelijk, wie dat gedaan heeft...”

„Wie?” vraagt Rabbi Levi Jitschak.

„Hij!” antwoordt Berl de kleermaker en wijst met zijn vinger naar boven. „De Schepper der wereld! Zijn werk is 't! En ik weet, Rabbi, waarom Hij dat gedaan heeft: Hij, de grote Heer, wil niet dulden, dat ik, Berl de kleermaker, mij naar kleermakerszede een rest toeëigen...”

„Dat klopt immers ook”, zegt Rabbi Levi Jitschak zachtmoedig: „Volgens de wet...”

„Ach wat, wet!” windt Berl zich op. „Gewoonte breekt wetten. Ik heb 't gebruik niet ingevoerd, het is uit oeroude tijden!”

„En als de Schepper der wereld, de grote en trotse Heer dan niet wil”, zo vervolgt hij, „dat ik, Berl de kleermaker, de armste knecht van alle knechten die Hem dienen, mij een rest toeëigen, laat Hij me dan werk bezorgen, laat Hij me dan, als iedere andere Heer, loon betalen! Maar Hij duldt het ene niet en geeft me het andere niet. En nou wil ik Hem, den Schepper van de wereld, niet langer dienen. Ik heb die gelofte afgelegd! 't Is uit!”

Door de gemeente vaart een siddering. Handen worden dreigend geheven. Men wil zich op den kleermaker werpen. Maar Rabbi Levi Jitschak gebiedt stilte. Het wordt weer rustig en de Rabbi vraagt vriendelijk: „En wat gebeurde er verder, Berl?”

„Niets! Ik kom thuis en ga eten, zonder eerst m'n handen te wassen. Mijn vrouw heeft er wat op aan te merken, ik sla haar in haar gezicht. Ik ga naar bed en zeg geen nachtlaienen. Mijn lippen willen vanzelf het „Sch'ma Jisraeel” uitspreken, maar ik bijt er met mijn tanden op. En 's morgens geen Berachah, geen handen wassen, geen ochtendgebed: Laat Hij me te eten geven! Mijn vrouw rent het huis uit, naar haar vader toe, den pachter. Zo blijf ik zonder vrouw! Dat is me eigenlijk nog wel zo lief. Ik ben tenslotte Berl de kleermaker en zij is maar een zwakke Joodse vrouw, — laat zij er maar niets mee te doen hebben. En ik ga ermee door: Op Soekkoth geen Soekkah, geen Loelaw. Op feestdagen zeg ik geen Berachah over de wijn en op Simchas-Tojre-dag, toen de Thorah ons gegeven is, trek ik, net als Mordechai na Hamans moordplannen, een zak aan ten teken van rouw! Als de tijd voor 't Nieuwjaarsfeest komt, wanneer men iedere ochtend naar Sjoel gaat om Seliechoth te zeggen, dan word ik al een beetje benauwd: De Sjammes klopt iedere nacht aan 't raam om me te wekken, en m'n hart klopt ook. Ik word er gewoon hééngetrokken... Maar ik ben toch Berl de kleermaker en houd m'n woord! Ik trek de dekens over m'n hoofd en geef niet toe. Dan komt Rosj Hasjanah — ik verroer geen vin. — En als 't uur komt, waarop er Sjoefar wordt geblazen, stop ik was in m'n oren... M'n hart wil uit mijn lijf springen, Rabbi! Ik heb een afschuw van mijzelf, ik ben ongewassen en draag smerige werkkleren. Een kleine spiegel hangt in mijn kamertje, ik keer hem om tegen de muur, ik wil me niet zien! En wanneer ik hoor, dat de ge-

meente naar de rivier gaat, om haar zonden in het water te werpen..."

Hij zwijgt een tijdlang en roept dan uit:

„Maar gelijk heb ik, Rabbi! En zonder m'n zin te krijgen, wil ik niet toegeven!”

Rabbi Levi Jitschak denkt even na en vraagt: „Wat wil je dan eigenlijk, Berl? Wil je werk hebben en verdienen?”

„Ik spuug op verdienen”, antwoordde Berl beledigd. „Verdienen had ik e e r d e r moeten doen. Iedereen heeft recht op verdiensten! De vogel in de lucht, de worm in de aarde, ze krijgen allemaal, wat ze nodig hebben. Verdienen is iets vanzelfsprekends. Nu wil ik meer!”

„Zeg dan toch, Berl, wat je wilt!”

„Is het waar, Rabbi, dat op Jom Kippoer alleen de zonden van de mensen jegens God worden vergeven?”

„Zo is het!”

„En de zonden van de mens jegens zijn naaste niet?”

„Neen!”

„Berl de kleermaker recht zijn rug en zegt met luide en besliste stem: „Dan zal ik, Berl de kleermaker, eerst dan toegeven en weer in dienst van den Schepper der wereld treden, wanneer Hij terwille van mij op deze Jom Kippoer ook de andere zonden vergeeft! Heb ik gelijk, Rabbi?”

„Je hebt gelijk”, antwoordt de Rabbi. „Houd maar vol, dan zal Hij wel móéten toegeven...”

En hij keert zich weer naar het Oosten, heft zijn hoofd hoog op, blijft luisterend staan en verkondigt na een wijle: „Ga nu gauw naar huis, haal sargenes en tallieth! Het is je gelukt, Berl!”

J. L. Perez.

(Vertaald door C. Auerbach)

Over psychologie van de legende

I.

De vrees om problemen van de religie met psychologische methoden te benaderen, vindt zijn oorzaak in de angst voor een voorbarige en destructieve uitwerking van de psychologische verklaring, welke, door oppervlakkig oordelen, als de uitleg van het wezenlijke van een bepaald religieus phenomenon wordt beschouwd.

Hierdoor begaat men de omgekeerde fout, de psychologische kant van het religieuze met opzet over te slaan, terwijl dit religieuze immers, evenals alle uitingen van de menselijke geest, een psychologische kant bezit.

Alsof de psychologisch-genetische schildering van een uiting van 's mensen geest aan de eigenlijke waarheid ervan op enigerlei wijze afbreuk zou kunnen doen. Verandert de beschrijving van de psychologische ontwikkelingsgeschiedenis van een logische, mathematische of fysische stelling soms iets aan haar waarheid? Toen het de „Aufklärung” was gelukt, de gevaarlijke spoken uit de oertijd te verbannen, ging zij in jeugdig krachtige ontdekkersvreugde ver boven haar eigen middelen uit. Zij meende door het aantonen en beschrijven van bepaalde historische, biologische, ethnologische en psycho-fysiologische voorwaarden van de religie, zooals b.v. door het elimineren van het magische openbaringskarakter er van, ook haar innerlijke onwaarheid te hebben aangetoond. Maar Hume reeds betoogde, dat de kennis van ontstaans- en ontwikkelingsfactoren weinig kan bijdragen tot de erkenning van de innerlijke waarheid der dingen. Waarheid blijft waar, aan welke omstandigheid haar ontdekking ook te danken is. Het grote belang van de bevrijdende scepsis, die wij aan de „Aufklärung” danken, moge hierom niet in een verkeerd daglicht worden geplaatst: zonder scepsis geen geloof, geen denken! Het is de scepsis, die de ruimte voorbereidt, waarbinnen de gedachte zich kan bewegen, en die ook de stuwkracht is van de gedachte. Wij moeten ons de grenzen van de scepsis echter steeds scherp voor ogen houden. Vroeger was zij in de waan, alle werelden in een tomeloze vernielingsroes tot op hun grondvesten te hebben vernietigd, alsof de belangstelling voor materiële factoren het innerlijke leven van het gehele transcendente denken kon doen ineensstorten. Een woord kan ontleed worden in zijn letters; heeft een dergelijke letter-

analyse de pretentie, de diepere betekenis van het woord, de ziel van het woord te verklaren? De afkeer tegen een dergelijke overdrijving leide nu niet tot een afwijzing van het ware gehalte van de psychologie. Indien wij ons niet bevrijden van deze vrees, dan schaadt dit slechts ons inzicht. De Geest openbaart zich nu eenmaal gebonden aan lichaam; dit moet men inzien. Wij doen derhalve een uitspraak ten gunste van de psychologische ontsluiting van de genetische omstandigheden van religie en kunst, welke ons eeuwige en tijdelijke elementen hierin beter doet onderscheiden; — zolang wij ons goed voor ogen houden, dat het „worden” zelf als phaenomeen uitsluitend religieus kan worden verklaard, zal dit aan de waarheid en aan de schoonheid geen afbreuk kunnen doen.

II.

Aan de volkslegende werkt het gehele volk mee; iedere verteller wijzigt de overgeleverde of van buiten opgenomen stof volgens zijn eigen geaardheid en volgens die van de toehoorder. In de verschillende versies en variaties wordt er steeds weer aan de volkslegenden geijld en verbeterd; zodat tenslotte het karakter, het geloof en het streven van het volk zich hierin openbaren, naast zijn gave, het woord en de vorm te beheersen.

Er valt niet over te twisten, dat het onderbewustzijn en de onbewuste wil aan de schepping en de ontwikkeling van de volkslegende meewerken; dit verhoogt haar waarde daarom des te meer, omdat zij onthullingen doet over het meest innerlijke zijn en willen van de volksziel, en uitspreekt, wat met woorden niet is te omschrijven. Het karakter van een volk komt in de legende, die geen rekening behoeft te houden met normen van moraal en praktisch verstand, vrij en ongeremd voor de dag, zoals het individu zich vrij en ongeremd kan uitleven in de droom. Ongebonden en onverbloemd komen het oordeel van een volk, evenals zijn wensen, in de legende tot uitdrukking: zijn toorn, vaak door de meest primitieve onderbewuste instincten aangedreven, komt in haar tot volle uitbarsting; zijn liefde en bewondering kent geen grenzen in de legende. De lievelingshelden worden door de volksphantasie onvermoeibaar steeds met nieuwe deugden getooid, evenzo kan zij niet genoeg krijgen van het verdoemen van de legendarische booswichten, symbolen van haar aversies. De legende bevat zowel een vrije, doelbewuste verklaring van het zijn, als een levende weergave van het streven van het volk, dat op de toekomst is gericht, met andere woorden het herscheppen van verleden en heden naar het eigen beeld en het scheppen van een richting voor de toekomst.

In de legende zien wij dus twee elementen. Ten eerste de rudimenten van oude, vervlogen wensen en gedachten, die zichzelf al hebben overleefd en toch nog steeds voortwoekeren. Ten opzichte van deze elementen betekent de wording van de legende een bevrijding van bedrukkende, dode spoken, een verlossende, bevrijdende, dus negatieve werking.

Ten tweede een scheppingsdrang en een bevroeden van de toekomstwensen; dit is de positieve daad van de legende. Het eerste element geeft ruimte aan het tweede. Beide elementen zijn echter nergens zuiver gescheiden te vinden, maar in één legende vloeien zij door elkaar heen.

Er bestaat dan ook geen legende, die alleen maar een zuivere weergave is van een ideaal, zonder dat oude of nieuwe wensen eraan toegevoegd zijn. Het ware eenvoudig en leerzaam, legenden te ontleden, om de creatieve kern te ontdoen van zijn overleefde schil. Odysseus, de lijdzame, is tegelijkertijd een voorbeeld van een sluwe leider; Jakob, die van de ladder naar de hemel droomt, die met God strijdt en overwint, vertoont tevens nog trekken van sluwheid en list; aan David, de held, de vrome onderworpenen en de dichter, worden zowel „galante” als ook ruwe, zelfs wrede soldateneigenschappen toegekend.

III.

Zo verdicht zich het onbepaalde willen van de volksziel in de legende geleidelijk tot religie, waarvan Tolstoj zo treffend zegt: „Het wezen van de religie ligt in de eigenaardigheid van de mensen, om op prophetische wijze de levensweg, die de mensheid moet gaan, vooruit te zien en aan te geven. Zij bepaalt opnieuw de zin van het leven en daarmee alle handelingen van het mensdom. De gave, om de weg, die de mensheid moet gaan, vooruit te zien, is in meerdere of mindere mate allen mensen gemeen...” De legende is dus niet alleen de belangrijkste vorm, waarin de volksziel zich uitdrukt, maar ook de plaats, waar het onbepaalde denken en willen van het volk tot religie samenvloeit. Daar smelt de gave van alle mensen „om de weg vooruit te zien” ineen, om die enkeling te doen geboren worden, waarin deze gave met buitengewone kracht naar voren komt, om al datgene helder en duidelijk te verkondigen, „wat diep in zich alle mensen voelen” (Tolstoj).

Waar is de Heilige Ark (waarmee het Joodse volk zijn cosmologische, nationale en messiaanse verwachting had verbonden)? Het volk wilde niet geloven, dat deze vernietigd zou zijn bij de verwoesting van de tempel en vertelde in de legende: Jeremias heeft de Heilige Ark in een spelonk op de

berg Pisga verborgen. Om deze legende geheel te begrijpen, moet men zich voorstellen, hoe opgelucht de verteller herademt, als hij deze gelukkige uitweg heeft ontdekt. De legende is een door wens en wil geleide dichterlijke leugen, in de zin van Oscar Wilde, door wens en wil tot werkelijkheid geproclameerd. Door het scheppende collectieve verlangen van het volk wordt zij in de sfeer van de realiteit gebracht, en de symbolen, geplaatst in de taal van de werkelijkheid, worden in de loop van de tijd tot realiteiten. De verwezenlijking van de belangrijkste religieuze, sociale, zedelijke en technische gebeurtenissen begon in het sprookje, in de utopie, die immers niets anders is dan een op de toekomst gerichte meer of minder symbolische wens.

IV.

De verschillen t.a.v. karakter en toekomstverwachting van de volkeren of van eenzelfde volk op verschillende tijden, komen duidelijk naar voren in de verschillen tussen de legenden van die volkeren of van datzelfde volk in verschillende tijden. In het sprookje openbaart zich de zedelijkheid en de religiositeit van een volk duidelijker, dan waar ook elders. Gebeurtenissen en phaenomenen worden daar geheel en al opgenomen binnen de eigen opvatting omtrent zedelijkheid en zijn. En er blijkt hoe los de band is tussen een volk en een vreemde, van buiten overgenomen, religie en zedeleer. Zodra het volk daartoe in de gelegenheid is, grijpt het weer bewust en onbewust terug naar oeroude voorstellingen; omdat deze dichter bij zijn eigen wezen staan, of reeds lang tot eigen bezit zijn geworden, ook indien zij van buiten afkomstig waren. Zo geeft ons de legende vaak een treffender indruk van de religie en de moraal van een volk dan zijn godsdienst- en wettencodices.

Nergens vinden wij ook in zo oorspronkelijke vorm het verschijnsel terug, dat een volk een duidelijk voorgevoel heeft van zijn toekomst en zijn opgave, als in de legende. De wens uit het sprookje gaat uiteindelijk in vervulling, voor zover deze wens tijd heeft tot realiteit te rijpen. Later wordt dan het onbepaalde voorgevoel van de legende, dat nu in werkelijkheid is omgezet, als profetie herkend.

Het volksepos en de volkslegende scheppen vermaak in het onmogelijke, leven zich uit in het wonder.

De persoon van de heros is een samenvatting van ieders wensen. De heros is in staat alles te volbrengen, wat wij zelf wensen, maar niet kunnen. Wat boeit ons zo bijzonder aan de volksvertellingen? De vreugde over de kracht van den held is de voldoening over het tot stand brengen van het onmogelijke.

lijke, ongeacht zedelijke en culturele bezwaren; het is de vreugde over de fictieve bevrediging van de drang naar het onbereikbare. Weliswaar betekent ten top gevoerde lichaamskracht voor volwassen „cultuurmensen” niet het hoogste ideaal. Maar in de voldoening erover reageren atavistische wensen van vroegere geslachten zich af en geven een gevoel van bevrijding. Wij zijn er blij om, deze wensen, die wij ons zelf niet bekennen en die in ons onderbewustzijn voortwoekeren, in het fictieve vervuld te zien, zonder daarbij in botsing te geraken met religie en moraal.

De primitieve mens wenste een bovenmenselijke kracht, en dichtte ze zich zelf toe in scheppende momenten (Hercules, Achilles e.a.). Het pochen en de onbewuste leugen vinden hun oorsprong in een fantasie, welke uit de wens is geboren. De mens bevrijdt zich van een kwellende, hem onrust bezorgende drang, door de vervulling van deze fantasie op zijn lievelingsheld te projecteren.

V.

Met het ontstaan van meer gecompliceerde levensvormen komt de wens op naar eigenschappen als list en sluwheid (Odysseus, Jakob e.a.).

Wanneer de ontwikkeling verder gaat en grote verplaatsingen van volksgroepen met zich meebrengt, ontstaat het ideaal van den wijzen leider (o.m. de Richteren). In tijden van economische ontwikkeling en handelsreizen naar verre landen droomt men van avonturen (het Josephsverhaal, 1001 nacht). Het opstapelen van rijkdommen, het weelderige leven van verfijnde „nazaten”, meestal geconcentreerd om een evenredig decadent koningshuis, scheppen de atmosfeer voor de legende van Don Juan, den galanten held, voor de legende van den volmaakten dichter (o.a. den minstrel) en den machtigen staatsman (grootvizier).

Een tijd, die rijp geworden is voor religie en zedelijkheid, schept de figuur van den volmaakten heilige, die weliswaar in werkelijkheid nooit heeft bestaan, maar die als ideaal voor de verdere ontwikkeling van de grootste betekenis is.

Nergens vindt men een bepaald type in de legende geheel zuiver. Vroegere heroïsche wensen en eigenschappen van den held vermengen zich met de nieuwe figuur. Simson, de richter, vertoont tevens eigenschappen van den primitieven held. Aan Jakob, die in de droom tot God opstijgt en die God overwint, worden listige streken toegeschreven. Slechts uiterst zelden verhaalt het volksepos van een geheel gelouterde persoonlijkheid, die niet vertroebeld is door oudere voorstellingen. Zo spreekt de legende van den heilige tot ons over

het tragische verhaal van het menselijk streven naar God en zedelijkheid, en van zijn terugval in de zonde, die zich steeds opnieuw herhaalt.

De legende interpreteert, smeedt de gebeurtenissen volgens de wil van het volk en richt ze op het toekomstideaal. In het droge geraamte van de kroniek, in haar verhalend „hoe”, wordt een verklarend „waarom” geïnterpoleerd. Ieder gebeuren wordt met een praktische tendentie ingeschakeld in het systeem, dat door de wil is bepaald. De legende is een historiosophie, die voortkomt uit het hart van het volk. Zoals J. Bergmann terecht opmerkt: „De legende omvat de filosofie van de geschiedenis van het volk. Wat de legende bericht, is diepere waarheid dan de kroniek der feiten, welke weliswaar vertelt van gebeurtenissen, die aan de oppervlakte liggen, maar niets van gebeurtenissen, die zich afspelen in de diepte van het zieleleven. Zo wordt de legende tot een bron van waarheid.”

VI.

In de legende van het oosten kent de wens geen grenzen van logica en natuurwetten. De wens is gericht op het bovenzinlijke, bovenmagische (immers zedelijke) wonder. Dit baant de weg tot de innerlijke daad. De oosterling streeft voorwaarts zonder praktische doeleinden. De „held” is het symbool van de bovenmatige lichaamskracht, de „heilige” van het streven naar het bovenzinlijke. De held volbrengt zijn daad door natuurkracht, de heilige door zijn geestelijke en zedelijke geaardheid. De aardse wensen van het sprookje vinden hun verwezenlijking in de natuurwetenschap en de techniek; het zweven in de sfeer van het transcendente voert tot de heilige en zedelijke mens, uiteindelijk tot God.

Zo is de legende een door de wil bepaald voorvoelen van de ontwikkeling en haar waarheid is daarom hoger dan de werkelijkheid van het ogenblik. Haar woorden zijn muziek, lichaamloos, onvatbaar, gericht op het meest innerlijke, symbolen van het wezen der dingen, „abstracte” kunst ondanks haar aanschouwelijke middelen.

Om derwille van haar hoge waarheid en van haar levende en ongeunstelde ziel, verdient de legende erkend te worden als de meest centrale en waardevolle kunst op het terrein van het woord.

M. Wiener.

(Enigszins verkort vertaald. Verschenen in „Der Jude” 1919).

Het bovenstaande artikel gaat in op de betekenis van de legende. Het is in deze bundel opgenomen, om aanleiding te geven tot een dieper ingaan op het wezen van de legende.

Het Machzor van Jom Kippoer

Het Machzor van Jom Kippoer is een sprekend bewijs voor de scheppende kracht van ons volk. Een scheppende kracht, die zich richt op het hoogste, waar het in het leven van ieder mens om gaat: om God. Wanneer men de geschiedenis van dit Machzor feit voor feit nagaat, ziet men, dat deze feiten afzonderlijk zich nauwelijks onderscheiden van de geschiedenis van andere delen onzer liturgie. Een dichter maakte een Pijoet, bestemd voor een bepaald deel van de dienst. Elders maakte een tweede een ander gebed. Zo ontstonden langzamerhand verzamelingen van Pijoetiën. Later werd uit deze verzamelingen door verscheidene leiders van belangrijke gemeenten der diaspora een keus gedaan, terwijl in deze verschillende gemeenten melodieën werden gevonden. Zo werd de Jom Kippoer-liturgie een geheel, zonder dat de dichters, samenstellers of Chazzaniën van te voren zich van het uiteindelijke resultaat bewust geweest waren. Iedereen droeg het zijne aan en wat is het resultaat? Eén grootse schepping, voortgekomen uit datgene, wat in de besten van ons volk altijd geleefd heeft: Het streven naar het uitgangspunt van alles, de Tesjoewah in de meest letterlijke zin van het woord: terugkeer tot God. Tesjoewah betekent de worsteling, om zichzelf en de mensheid te voeren opwaarts tot de achtergrond en het uitgangspunt van alles — tot God.

Zo is in de Jom Kippoer-liturgie neergelegd het Joodse streven naar Tesjoewah en wanneer wij telken jare deze liturgie meebelevan, worden wij in staat gesteld, door middel van de woorden en de melodieën van onze voorouders op te stijgen tot God. Want uit de grote verscheidenheid van de Pijoetiën klinkt tenslotte steeds één gedachte: de eenheid van God, de Jichoad Hasjem.

* . *

Het eerste gebed van de Jom Kippoer-avonddienst, het bekende Kol Nidrej, schijnt toch wel zeer buiten de hoofdgedachte te vallen. De verklaring, dat alle in het komende jaar af te leggen geloften reeds van te voren als niet afgelegd worden beschouwd, heeft op zichzelf weinig te maken met de hoofdgedachte van Jom Kippoer. Maar zozeer drukt deze hoofdgedachte zijn stempel op de gehele liturgie, dat de woorden en melodie van Kol Nidrej de sfeer van Jom Kippoer met zich meebrengen.

Na het eigenlijke avondgebed komen dan de Tefilloth, die voorbereiden op het hoofdmotief van de dag. Allereerst enige

lofzangen op God, samengesteld uit verspreide citaten uit Thenach, die evenwel samen één geheel vormen:

Tot U, die de gebeden verhoort, komen alle stervelingen.
Alle stervelingen komen, om zich ter aarde te werpen voor U,
Adonaj.

Zegent Adonaj, gij, Zijne engelen, gij krachtige machten,
die Zijn woord volbrengen
die luisteren naar Zijn Woord.

Zegent Adonaj, gij, Zijne scharen, Zijne dienaren
die Zijn wil volvoeren

Zegent Adonaj, gij al Zijne werken op al de plaatsen, waar
Hij heerst

Zegen Adonaj mijn ziel,
Zegen, mijn ziel, Adonaj, en al mijn ingewanden,
zegen Zijn heilige naam.

Dergelijke lofzangen op Gods verhevenheid gaan bij alle gebeden der Jom Kippoer-liturgie vooraf aan de Seliechoth. In deze Seliechoth, d.w.z. gebeden, waarin de Seliechah, de Goddelijke vergiffenis, behandeld wordt, staan steeds naast elkaar de menselijke begrensdeheid en goddelijke onbegrepenheid, waartegenover alle menselijke dwalingen in het niet zinken. Deze onbegrepenheid juist doet ons hopen op vergiffenis, op loutering. Zo luidt het in de eerste Seliechah:

Voorwaar, Uw woorden houden stand in eeuwigheid
Daarop steunen wij, daarmee treden wij voor U,
Gedenk ons tot een goed leven
Wees ons genadig in Uw grote genade.
Goed zijt Gij voor bozen en deugdzamen
Uw hand houdt Gij uitgestrekt, om hen, die terugkeren, te
ontvangen

Want niet verlangt Gij des schuldigen dood...

Gedurende de gehele Jom Kippoerdienst wordt iedere Seliechah gevolgd door een herinnering aan die „Woorden, die in Eeuwigheid stand houden”, n.l. aan de „dertien eigenschappen” van God, die hij aan Mosjé heeft medegedeeld:

Adonaj, God, is barmhartig, vol liefde, lankmoedig, onmetelijk
in genade en waarheid.

Hij bewaart genade voor duizenden, vergeeft zonde, misdaad
en schuld

En loutert.

En dan telkenmale het refrein:

Voorwaar, niet wegens onze deugden durven wij onze smeek-
beden voor U uitstorten

Maar wegens Uw grote barmhartigheid!

Heer, hoor toch, Heer, vergeef toch, Heer, verneem toch!

Doe en talm niet!

Om Uwentwille, mijn God,

Want Uw naam is genoemd over Uw stad en Uw Volk.

Al streeft de gehele liturgie van Jom Kippoer naar een

religieuze loutering, die uitgaat boven tijd en plaats, boven mensen en volkeren, toch ontbreekt het nationale element geenszins. De verlossing immers van „het volk, waarover Gods naam genoemd is”, is een voorwaarde voor de uiteindelijke verlossing van de gehele mensheid. Het verlangen naar de verlossing van ons volk komt naar voren in iedere „Akedah” van de Jom Kippoer-dienst. Een Akedah is een Seliechah, waarin het tot offer vastbinden van Jitschak door Awraham behandeld wordt, met de bijvoeging, dat de beproeving, die Awraham doorstaan heeft, een reden moge zijn voor de verlossing van zijn nakomelingen. Zo luidt het in de Akedah van Kol Nidrej:

God, zie toch en aanschouw
Hoe terneer hangen de handen hunner zonen
Die gekromd gaan onder het drukkende juk
Wier onderdrukkers zeggen: Voor hen is geen toevlucht meer!
Gij, Levende, die door de hemelen vaart
Wees indachtig Uw eed en Uw verbond
Verhaast het einde en bespoedig de hulp
Want de vreemden zeggen: Voor hen is er geen hulp!

Aan het slot van de Seliechoth komt dan de gezamenlijk gesproken Widdoej, bekentenis van menselijke kleinheid en tekortkomingen, die in de Al Cheeth litanieën in bijzonderheden worden uitgesponnen. En als dan wij de genade niet waardig zijn, dan smeken we die af op grond van Gods grootheid en op grond van de levens van onze grote mannen en martelaren.

Doe het wegens Uw waarheid...
Wegens Uw eenheid... Wegens Uw almacht...
Wegens Abraham, Izak en Jakob...
Wegens Jerusalem, Uw heilige stad...
Wegens het bloed Uwer dienaren, dat vergoten is...
Doe het om Uwentwillen en help ons.

De religieuze genius van ons volk heeft in de liturgie van Kol Nidrej willen getuigen van het streven, om boven alle menselijke problematiek uit te komen: Na alle hartstochtelijke gebeden om materiële en persoonlijke verlossing eindigt de Kol Nidrej liturgie met de Sjieret Hajichoed, hymnen over de Jichoed Hasjem. Dat de veelheid en eindigheid van dat, wat wij waarnemen, zowel in de kosmos als in de maatschappij, uitingen zijn van de Ene en Oneindige, is neergelegd in de Kether Malchoeth van Sjelomoh ibn Gabirol, welk gedicht door velen gelezen werd na afloop van de Kol Nidrej dienst:

Gij zijt!
Doch horen met het oor, noch zien met het oog kan U bereiken.
Niet kan men U vragen: Hoe, Waarom en Waar!

Zo geeft de liturgie van Kol Nidrej het thema aan, dat op de dag van Jom Kippoer in tal van variaties herhaald wordt: Gods koningschap, menselijke kleinheid, het streven naar nationale en persoonlijke verlossing en ten slotte dit alles uitlopend in het beleven en getuigen van de Eenheid Gods.

* * *

Ofschoon de Pijoetiëm van de Jotseer en de Kerowah van Sjacharieth (de eerste ingelaste stukken in het morgengebed) velerlei gebeden bevatten, is het toch opvallend, hoe groot de plaats is, die ingeruimd is aan gezangen van een geheel eigen gehalte. B.v. de hymnen, die met Oewecheen beginnen en de gedichten na de Kedoesjah, die aan Kalonymos uit Lukka worden toegeschreven (vgl. Zunz: Litteraturgeschichte der synagogalen Poesie, blz. 108.). Al deze gezangen vertellen in ongebroke kracht met bijbelse en Agadische beelden van de macht van God:

Heilig is Hij, Wiens macht in de wolken troont
Heilig is Hij, Wiens roem de engelen verkondigen.

Zo begint de ochtend van Jom Kippoer. In steeds nieuwe beelden, die elkaar trachten te overtreffen, wordt de Almacht en de Eenheid van God geschilderd.

Dergelijke dithyramben over de Almacht van God, die telkens in Sjacharieth terugkeren, vormen de achtergrond van stukken, die 's mensen kleinheid daartegenover plaatsen, zoals de eerste Kerowah, Taäwath Nefesj:

De mens echter, hoe kan hij schuldeloos zijn voor U:
De hemelse heirscharen zijn het niet.
Als het vuur al woedt in het frisse gewas,
Zou het verdorde gras gespaard blijven?...

Het enige, dat deze nietige mens dus kan doen, is in zijn leven te trachten, nader tot God te komen:

De naam, die hij zich maakt, is beter dan de namen, die hij
bij zijn geboorte krijgt.
Daarom is de dag van zijn dood beter dan de dag van zijn
geboorte.

Juist in Sjacharieth komt de tegenstelling tussen de macht van God en het niets van de mens zo schril tot uiting. Hierop zijn de Seliechoth opgebouwd. Elijah ben Sjemajah zegt in Adon Besjoftach:

Heer, als gij richt de mens, de worm
Gedenk dan in Uw gramschap Uw barmhartigheid
Als gij recht spreekt om de schuldigen te straffen
Wil de dwazen en onmondigen dan vrijspreken van schuld.

De weg, om vrij van schuld te worden, is de Tesjoewah,

het overwinnen van alle kleine bedenkingen waar Gods stem klinkt.

Dit is het motief der beide Akédoth van Sjacharieth.
In Mefalti Eli van Mordechai ben Sjabtai:

Op die morgen hebt Gij met hem (Awraham) gesproken en
hem beproefd.

Om hem het loon te kunnen geven...

Op die morgen erkende hij de Eenheid van Uw Naam
Hij hoorde naar Uw stem en liet zijn liefde blijken...

Op deze morgen, wendt U tot ons
Uw ontferming over ons moge in U ontvlammen
Werp in de diepe zee al onze zonden, dat zij niet meer
worden herdacht.

Rots, verwijder onze zonden van voor Uw Aangezicht
Dat er daarvan niets overblijve tot de morgen.

Dat de Tesjoewah pas waarde heeft en dus pas echt is, wanneer daarvan in het volle leven blijk gegeven wordt, deze gedachte vinden wij in de Haftarah van Sjacharieth (Jesjahoe 47; e.v.). In een oud geschrift vinden wij vermeld, dat het aanbevelenswaardig is, dit stuk te lezen als Haftarah, omdat daarin de woorden voorkomen „Is dit een vasten, dat Ik verkies?” en zodoende de betekenis van de Tesjoewah te verkondigen.

Zo lezen wij in deze Haftarah:

„Is dit een vasten, dat ik verkies, een dag, waarop de mens zich kastijdt? Het buigen van zijn hoofd, het riet gelijk, wanneer hij zich legt in zak en as, wilt gij dat een vasten noemen en een dag van welgevallen voor Adonaj?”

Is dit niet een vasten, dat Ik verkies:

Openen de strikken van het kwade

Los maken de banden van het juk

Wegzenden de onderdrukten naar de vrijheid

En ieder juk verbreken.

Dit toch is het:

Voor den hongerigen breken Uw brood

Rondolende armen in uw huis brengen

Wanneer gij een naakte ziet, dat gij hem bedekt

Dat gij U niet onttrekt aan uw vlees!

Dan zal als het ochtendgloren uw licht doorbreken

Uw genezing zal spoedig opbloeien!

• • •

Moesaf is voor een deel een herhaling van de hymnen op Gods Almacht, alleen nog breder opgezet, kleurrijker en beladener.

Uw ontzag ligt

Op de reine engelen

Die groot zijn in kracht

Gevormd uit ijs

En gehard in het vuur
Zij vergaan in vrees voor U.
Toch verlangt Gij lofzang:
Van de gekneden uit leem
Die in de diepte wonen
Armzalig in daden
En zwak in hun werken
En dit is Uw roem...

Dit beeld, dat de aardbewoners zich in het verkondigen van Gods lof mogen gelijkstellen met de engelen, de grondgedachte van iedere Kedoeshjah, is in Sjacharieth al bewerkt en keert bij Moesaf weer:

De sterken in den hoge en al het heir van de hemel zeggen:
Heilig.
De beproefden in liefde, die duizendvoudig opbloeien, zeggen:
Gezegend.
In hun kringen prijzen de engelen Zijn Naam, zeggen: Heilig
De uitverkoren kinderen des verbonds zeggen tegen Hem,
Die het Verbond gedenkt: Heilig en Gezegend.
Die woont in lofzang, troont op de wolken: Heilig en Gezegend!

Maar het zwaartepunt van Moesaf ligt in de Awoda, de herdenking van de Jom-Kippoer-dienst, zoals die volgens de Misjna eeuwen geleden in het Beth Mikdasj plaats vond.

In de dramatische weergave van deze dienst neemt de Chazzan de plaats van den Hoge priester in en de gemeente, die van de priesters en het volk. Men werpt zich ter aarde, zoals dit in de tempel geschiedde en de antwoorden, die het volk gaf bij het horen van de vierletterige Godsnaam, worden hier ook gegeven. Slechts eenmaal in het jaar mocht de Hoge priester deze naam uitspreken, waarvoor men anders altijd „Adonaj” — Heer — zegt.

Door de Awodah wordt het verlangen naar eigen vernieuwing op één lijn gesteld met het worstelen van vroegere tijden. Zo wordt ons historisch besef geheiligd. Bovendien komt de Jichoed Hasjeem — de voorwaarde en kern van iedere Tesjoewah in de Awodah op een nieuwe en versterkte wijze naar voren:

...„Daarna stond de offerstier tussen de hal en het altaar, met zijn gezicht naar het Westen en zijn kop naar het Zuiden gebogen. De hogepriester trad nader, legde zijn hand op de kop van den stier, bekende zijn zonden en verborg deze niet in zijn binnenste.

En aldus sprak hij: „O God! Ik heb gezondigd, misdaan, overtreden voor U, ik en mijn huis.

O, bij Uw Heilige Naam, vergeef de zonden, misdaden en overtredingen, waarmee ik gezondigd, misdaan en overtreden heb voor U, ik en mijn huis. Zoals geschreven staat in de leer van Mosjé, Uw knecht, uit de mond Uwer Heerlijkheid: „Want op deze dag zal Hij U verzoening schenken, u reinigen van al Uw zonden voor Adonaj.”

De priesters echter en het volk, dat in de voorhal stond, toen zij vernamen de verheven en ontzaglijke Naam van God, die in heiligheid en reinheid te voorschijn kwam uit de mond van den hogepriester, knielden neer en bogen zich en vielen op hun aangezicht en riepen: „Gezegend zij de Naam van Zijn machtige Heerlijkheid in Eeuwigheid”.

Deze zondebekentenis werd driemaal uitgesproken, door den hogepriester, eerst voor zich en zijn huis, daarna voor zich, zijn huis en alle zonen van Aharon en dan voor het gehele huis Jisraeel. Deze zondebekentenissen waren onderbroken door de plechtige rhythmische sprenkelingen op het altaar, op het deksel van de verbondsark en op het heilige voorhangsel. Wanneer dan na dit alles eindelijk de Hogepriester voor het volk uit het Allerheiligste te voorschijn trad, was zijn aangezicht,

Als de tent uitgespreid door de engelen
...Als wanneer de zon opgaat over de aarde.

Tot laat in de middag wordt de schildering van de tempeldienst voortgezet, vermengd met gebeden om vergiffenis en verlossing van het gehele volk en de herbouw van Tsion:

„God en God onzer vaders, breng terug Uw Heerlijkheid op de verwoeste berg, verschijn weer, laat weer schitteren de glans van Uw Tempel, vernieuw de luister van Uw tent... geleid volkeren naar haar licht...

Voer terug de vergeten stammen, roep, fluit en blaas ze tezamen...

Zoals geschreven is door Uw profeten:

Ik breng hen naar Mijn Heilige Berg en Ik verblijd hen in Mijn Bedehuis, al hun offers zullen zijn tot welgevallen op Mijn altaar, Ja, Mijn huis zal een Bedehuis heten voor alle volkeren!”

* . *

Met het begin van Minchah komt er een plotselinge overgang. De luide klanken van Moesaf maken plaats voor het inniger en dieper Minchah en later Neilah.

Het stuk uit de Thorah reeds, dat voor Minchah wordt voorgelezen, spreekt juist van de meest persoonlijke en geheime schuld, die de mens op zich kan laden. Met nadruk wordt tegen het einde van de dag opgetreden tegen de donkerste drift van ieder individu: „Gij zult dit niet doen, opdat het land U niet zal uitspuwen wegens de onreinheid, waarmee gij U bezoedelt.” Met nog meer nadruk en strenger, zij het ook naar buiten stiller en bedekter, is in de Haftarah het persoonlijke probleem der ethiek voor ieder individu gesteld. Met de fijne intuïtie haar eigen, heeft de Thalmood voor de Haftarah van Minchah van Jom Kippoer het boek Jonah bestemd (b. Meg. 31 b). Het boek Jonah vertoont namelijk

het tegenover elkaar stellen van de drang naar zintuigelijk waarneembaar geluk en een eis, die uitgaat boven het zichtbare.

Ook de profeet Jonah wil — gelijk degeen die op Jom Kippoer bidt — eerst voor God vluchten: voor de Tesjoewah en voor de prediking van de Tesjoewah aan de stad Ninive. Ook na de inkeer van Ninive blijft hij ontstemd. Hij wil steeds weer de dood en niet de Tesjoewah: het opnieuw scheppen van het leven. Slechts waarden, die zintuigelijk waarneembaar zijn, kunnen hem nog winnen voor het leven, zoals de schaduw van de Kikajonboom, totdat eindelijk, wanneer hij na het verdorren van deze boom wéér naar zijn dood verlangt, God tot hem het grote woord moet zeggen:

„Zie, gij wilt, dat de Kikajon gespaard blijft, waarvoor gij geen moeite hebt gedaan en die gij niet hebt grootgebracht, die ontstond als zoon van één nacht en verdween als zoon van één nacht. Zou het Mij dan geen leed doen wegens Ninive, die grote stad, waarin meer dan twaalf maal tienduizend mensen zijn, die niet kunnen onderscheiden tussen rechts en links, en bovendien veel vee”...

Deze zin betekent het hoofdprobleem: moet dan de inderdaad mogelijke verheffing en loutering van een gehele gemeenschap schipbreuk lijden op de vermoeidheid van de alledaagse mens? Moet de Tesjoewah, zoals die voor al het levende ieder ogenblik noodzakelijk is, onmogelijk worden door de rem van de werkelijkheid? Dit is de vraag van Minchah van Jom Kippoer.

Hoe zeer iedere werkelijkheid wijken moet voor het zedelijk zijn, wordt aangetoond door de martelaars-verhalen uit de selichoth van Minchah. De talloze Joodse martelaren hebben hun gehele bestaan, hun leven weggegeven, niet klagend, maar vrij, alleen om het ideaal, de bekentenis tot de Enige God, te dienen. In alle bijzonderheden worden hun pijnen opgesomd, om daarmee te wijzen op de kracht van de Tesjoewah, die in hen was en te hopen, dat zij evenals Awraham in de Akédoth, de strengheid van God zullen verzachten.

„Toen men Rabbi Jisjaël de huid van zijn gelaat had getrokken weenden bitter de Serafiem in de hemel.
Is dit de Thorah, en is dit haar loon, Gij,
Die het licht als een kleed uitspreidt?
De vijand hoont Uw Grote en Ontzaglijke
Naam en lastert en bespot de woorden der Thorah.”

Een stem uit de hemel antwoordde:

„Wanneer Ik nog een tegenwerping hoor, zal Ik de wereld uitgieten tot water en maak Ik de aarde weer tot niets.

Want het is Mijn Besluit en die zich met de Thorah verheugen, moeten ook dit aanvaarden”.

Ook in andere seliechoth van Minchah komen toespelingen voor op het martelaarschap van het Joodse volk en vooral in de seliechoth uit de tijd der kruistochten vindt men gedachten aan vergelding.

In de Akédah Elohim al domi ledami:

„God zwijg niet bij mijn bloed
Zwijg niet en blijf niet rustig jegens mijn tegenstander
Vraag het, eis het uit de hand van mijn verdelger
Laat de aarde het nergens bedekken.

Maar men tracht zich boven de gedachte der vergelding uit te worstelen en ook in Minchah straalt ons het beeld van de Messiaanse tijd tegen, waarin „Gods Huis een bedehuis zal zijn voor alle volkeren”.

In de seliechah „Meittecha tehillatie” van Mordechaj ben Schabtaj komt dit als volgt tot uitdrukking:

Gij, Heilige, Die troont op de lofzangen van Jisraeel
Het hele volk staat voor U van de morgen tot de avond
's Avonds, 's morgens en 's middags smee ik tot U, die woont in den Hoge,
Mijn luid en mijn fluisterend gebed zij voor U gelijk aan het wierook van oude tijden
O, geef mij een teken
Dat kome Uw dag, die geen dag en geen nacht is.
Bij het aanbreken van de avond.

Met deze gedachte is nu alles voorbereid op het hoogtepunt van de dag: „Neilah”. Evenals Kol Nidrej bevat het slotgebed Neilah alle motieven van de Jom-Kippoer-dienst in sterk geconcentreerde vorm. Alle onderdelen van de dienst worden nog eenmaal doorleefd om uit te lopen op het sobere gespannen einde: Sjemóth. Het uitvoerige Al Chéth wordt weggelaten, de kedoesjah is kort. De spanning wordt ook voelbaar, doordat op alle plaatsen waar eerst gezegd werd: „Schrijf ons in”, nu gezegd wordt: „Bezelg ons”. Het gaat nu om het uiterste. Neilah betekent sluiting. Vroeger had op iedere voor het volk uitgeschreven vastendag, behalve de gewone diensten, tegen het sluiten der poorten nog een dienst plaats. Op Jom Kippoer vragen wij tegen de tijd, dat de poorten gesloten worden, om in Gods Poort binnengelaten te worden.

Met grote nadruk zegt de Chazzan het voor, woord voor woord en de gemeente zegt het na:

Open ons Uw Poort, wanneer de poorten gesloten worden,
want de dag verstrijkt
De dag verstrijkt, de zon gaat onder en verdwijnt,
mogen wij Uw Poorten binnengaan.

Dan volgt een dringend smeken om vergiffenis van zonden met alle nu zo vertrouwd geworden refreinen uit de seliechoth en ook een samenvatting van de seliechoth die gezegd zijn vanaf de dagen voor Rosj Hasjanah:

Bij het einde van onze rustdag naderden wij reeds vroeg tot U
met onze Gebeden
Neig Uw oor uit de Hoge, Gij, die troont op lofzangen
Om te horen naar klacht en gebed.

en

Zie gelijk leem in de hand van den pottenbakker
Als hij wil maakt hij wijd en als hij wil maakt hij nauw
Zo zijn wij in Uw hand, Gij, Die genade bewaart
Zie naar Uw Verbond, let niet op onze neigingen.

Dan komt voor de laatste maal de gezamenlijke Widdoej, ingeleid door „ki anoe”:

Ja, wij zijn Uw kinderen, Gij onze Vader
Wij Uw knechten, Gij onze Meester
Wij Uw wijnberg, Gij onze Wachter
Wij Uw Geliefde, Gij onze Geliefde.

Na de Widdoej komt nu in sobere klassieke taal de overdenking van menselijke kleinheid naast Gods Grootheid, welke juist bestaat in de mogelijkheid om de Tesjoewah van den mens te aanvaarden.

Het zijn de stukken „Attah Noteen Jad” en „Attah hiw-dalta enosj”:

„Zonder grens zijn de offers, die wij U schuldig zijn en zonder tal de rokooffers voor onze zonden. Gij echter weet, dat onze toekomst is maden en wormen, daarom maaktet Gij groot Uw Macht, om ons vergiffenis te schenken.....”

Zo is er gezegd:

„Zeg tot hen: Zowaar ik leef — is de uitspraak van God den Heer — Ik verlang niet des bozen sterven, doch dat hij terugkere van zijn weg, dat hij leve”.
Keert terug, keert terug van Uw slechte wegen.
Waarom zoudt gij sterven, Huis Jisraeel?”

Hierna wordt voor de laatste maal het „Awinoe Malkénoe” gezegd, waarin iedere dag vanaf Rosj Hasjanah de Gerechtigheid en de Genade van God, Onzen Vader en Onzen Koning, werd aangeroeven.

Dan wordt eindelijk datgene onthuld, wat van avond tot avond het geheime pathos van alles was: De laatste woorden van de lange bid- en vastendag bevatten namelijk geen vraag meer en geen gebed. Zij heffen alleen nog hard en sterk het begrip van het doel, het begrip van het volle ideaal, van de enige God, hoog boven al het menselijke uit en boven alle vragen, die reeds lang verzonken en ondergegaan zijn. Al het

peinzen en bidden van de afgelopen dag moet eindelijk overwonnen worden, de Tesjoewah moet worden verwezenlijkt.

In het Sjema Jisraeel, dat ons eigen leven begeleidt van de jeugd tot de dood, dat de martelaren van ons volk steeds hebben aangeheven, wordt het uitgeroepen: het boven alle grenzen verheven uitgangspunt en einddoel van al het aardse leven.

De Chazzan roept het en de gemeente herhaalt:

„Hoor, Jisraeel, Adonaj, onze God is Een”.

Dan drie maal:

„Gezegend zij de naam van Zijn machtige Heerlijkheid
in Eeuwigheid”.

Dan zeven maal de uitroep, die eens Eliah het Volk toeriep op de Karmel:

„Adonaj is de God”.

Dan een toon op de Sjofar en de dag is ten einde!

Heeft men in de Jom-Kippoer en in het bijzonder in Neilah en Sjémoth deze gedachten kunnen beleven, dan heeft men wellicht beleefd het hoogste, dat voor een mens is weggelegd. Toch is dit hoogtepunt geen eindpunt, maar een keerpunt: Tesjoewah. Evenals de Hoge priester een feestdag maakte voor al zijn vrienden, wanneer hij ongedeerd uit het Allerheiligste te voorschijn kwam, zo wil de Jood gelouterd het gewone leven met nieuwe levensvreugde tegemoet treden.

De Joodse traditie leert dan ook, dat men na het einde van Jom Kippoer in verband met het woord: „Zij gaan van kracht tot kracht”, de eerste voorbereidingen treft voor het feest der vreugde: „Soekkoth”.

Zo voert de Joodse traditie den mens op Jom Kippoer „eenmaal per jaar” eerst omhoog, boven al het eindige en tijdelijke uit, maar brengt hem dan gelouterd weer terug daar, waar hij de overige dagen van het jaar thuis hoort: In het leven!

Daniel Klein.

(Met verwerking van David Baumgardt: „Über den inneren Aufbau der Jom-Kippur-Liturgie”).

De Helden

Een geschiedenis wil ik U vertellen: van drie mensen, die op Grote Verzoendag een maaltijd gehouden hebben. Niet maar verborgen in een geheim hoekje, neen, in 't openbaar in de grote Synagoge, voor de ogen van de hele gemeente. Het waren geen eenvoudige mensen, die niemand kent, eerder de voornaamste, vroomste mannen der stad, de rabbijn en zijn beide helpers en ook na deze daad bleven ze wat ze geweest waren, en de hele gemeente zag tot ze op, als tot heiligen...

Ik was toen een klein kind, en begreep het voorval niet goed. Maar ik voelde, dat iets groots gebeurd was.

Het waren in dien tijd huiveringwekkende, donkere dagen. Een ongeluk daalde van de hemel. Voor de eerste maal: Men noemde het cholera.

Uit verre landen, uit Azië kwam het spook tot ons en sloop in ons kleine stadje. Het woedde zonder erbarmen in de straten en het verdierf in de huizen — onweerstaanbaar. Het raasde wild door de nachten en onzichtbaar op helderlichte dagen. Wie kan de doden tellen, die als offer vielen, wie de namen noemen? Wie kent het getal der verse graven?

Het schrikkelijkst woedde de pest in de Joodse wijk. Jong en oud, klein en groot werden weggemaaid. Geen huis, waarin niet enige doden waren. Boven in het dakkamertje, boven de woning van mijn ouders, vielen op één dag negen zoons, beneden ons, in de kelderwoning, stierf een moeder met vier kinderen. In het huis tegenover ons hoorden we de hele nacht zwaar steunen en 's morgens wisten we, dat geen mens in leven gebleven was.

De lijkbezorgers en doodgravers schortten hun werk op, zij konden de lijken niet meer begraven. De doden lagen op de grond, het ene lijk dicht naast het andere en niemand bekommerde zich er om.

Zo liep de zomer ten einde: de heilige dagen kwamen en dan de heiligste van alle dagen, de Grote Verzoendag.

Het Kol-Nidrej-gebed: Voor de gebedslezenaar bij de heilige ark staat ditmaal niet de voorbidder met twee aanzienlijke burgers, zoals van ouds het gebruik is, maar de rabbi met zijn beide helpers. Rondom branden de kaarsen en haar vlammen knetteren zacht en onbehagelijk. De biddenden dringen zich tegen de wanden aan, in hun gebedsmantel gehuld, met hun witte gewaden en mutsen. Aan de wanden glijden schaduwen heen en weer en bewegen zich zonder ophouden. Zijn het de schaduwen der doden, die heden, gisteren,

en eergisteren gestorven zijn? Kunnen ze geen rust vinden in hun graf en zijn ze nu hier gekomen?

De stem van den rabbi klinkt en dan die der helpers. Een zucht vaart door de Synagoge. Op het zuchten volgen woorden. Men spreekt de inleiding tot het gebed: „In de naam van God en in de naam der gemeente, in de naam van het hemelse en in de naam van het aardse gericht vergunnen wij, dat samen met de zondaars het gebed gedaan wordt”.

Ik luister. Waarom zegt de rabbi dat? Waar zijn dan nu zondaars, waarom noemt hij dit woord? Schroomt hij niet den satan daaraan te herinneren, nu, in een zo huiveringvolle tijd?...

Een beklemmende angst overvalt me en ik bemerk, dat diezelfde angst allen, die in de Synagoge verzameld zijn, oud en jong, gevangen houdt. Daar zie ik hoe de rabbi het spreekgestoelte beklimt.

Wil hij nu een preek uitspreken; wil hij een strafrede houden of wil hij troosten en moed inspreken? Alleen wat ik hoor is iets geheel nieuws. Een nieuw gebruik, dat ik tot nu toe niet kende. Hij spreekt een gebed voor de doden, die in de laatste tijd gestorven zijn en noemt ze allen bij hun naam. Ach, hoe lang is de rij, hoe groot het getal der namen, dat hij noemt. Minuut na minuut verstrijkt en nog is de rabbi niet aan het eind. Hij had waarlijk beter gedaan de levenden op te sommen.

In die nacht heeft niemand de synagoge verlaten. Na het gebed werd het loflied op de eenheid Gods uitgesproken, hierna ging men tot de psalmen over, dan het oudste Thalmood-boek en de andere heilige boeken.

's Morgens ontbraken echter weer enige biddenden. Ze waren plots neergestort en stonden niet meer op. Gehuld in hun gebedsmantels, droeg men ze naar buiten.

Zo ontbrak hen niets meer voor de overvaart van het leven in de dood.

Uit de Jodenwijk drongen verdere schriktijdingen in de synagoge door. Maar niemand lette er op, niemand vroeg, niemand wilde horen. Ieder was angstig te vernemen, hoe het bij hem thuis gesteld was.

Namiddag van de Grote Verzoending. Op het spreekgestoelte in de synagoge staat de rabbi met hoogopgericht hoofd... In de hoek staat een kind — ik ben het zelf en zijn ogen kunnen zich van deze aanblik niet losscheuren. En toch is zijn gestalte kaarsrecht en hoog, zodat hij boven allen uitsteekt. Wit is zijn baard, witter nog zijn licht hoofdhaar, wit als verse sneeuw, ook zijn gelaat is wit, zodat

men het nauwelijks van de witte mantel onderscheiden kan. Wit waren toen ook zijn lippen. Alleen de ogen, de grote brandende ogen zijn zwart, zwart als zijde en ze fonkelen in een ongebroken, jeugdige glans.

Van mijn kindsheid af was ik er aan gewend, dezen man te vereren. Reeds als kind wist ik, dat hij een Godsmann was, naar wiens woord alles luistert, wiens aanwijzingen heel de Joodse wereld gehoorzaamt. Ik wist ook, hoe hij altijd geneigd was, aan de strenge wetsvoorschriften een lichtere betekenis te ontworstelen, en dat alle rabbijnen voor zijn oordeel bogen, als voor het oordeel van de Thorah.

...Zwijgend staat de gemeente daar en wacht, wat de Godsmann spreken zal. Niemand durft ook maar hoorbaar te ademen. En de rabbi spreekt: Zijn zwakke, zachte stem wordt met ieder ogenblik sterker, zo luid, dat ze de hele zaal beheerst. Hij spreekt van de heiligheid van de feestdag, van de bedoeling, die de stichter der Thorah daarmee had. Hij spreekt van leven en sterven, van de levenden en doden. Hij spreekt van de pest, die als een geweldige stroom binnengestroomd is, plotseling, ontzettend, verraderlijk; die alles meesleurt, vreet en niet zat wordt, drinkt en zijn dorst niet lest. Hoe lang, hoe lang nog? Zijn bleke wangen en lippen kleuren zich langzamerhand rood en plotseling hoor ik hem luid zeggen:

„En ziet: de mens, nu lijden over hem gekomen is, is het zijn plicht, zich en zijn daden te onderzoeken. Niet slechts de handelingen tussen hem en God, maar ook de daden tussen hem en zijn eigen lichaam, zijn eigen vlees, tussen hem en zijn dagelijks leven...”

Steeds nog staat hij daar en spreekt: van de reinheid, die het leven behoudt, en van de vuilheid, die het leven vernietigt. Hij spreekt van honger en dorst, dat deze boze engelen zijn, die den mens het leven ontroven, zodra een pest komt, te doden en te vernietigen, te vernietigen en te doden.

En dan: „Er staat geschreven: leven zal men door hen, door de geboden, maar niet sterven. En verder zeggen de heilige wijzen: soms is er een tijd, dat het nodig is, een gebod der leer te overtreden. Soms is het geboden, dat men de wetten kwetsen moet, om daardoor wereld en leven te ontvangen”.

Plots hoor ik hem opsnikken en het wordt warm en week in mijn ziel. En zoals ik in de hoek sta, bevend en sidderend, begin ik mee te wenen en traan op traan vloeit uit mijn ogen. Nu nog zie ik hem daarboven staan, hoe hij de hand uitstrekt, de helpers tot zich wenkt, en hoe beiden tot hem opklimmen. Alle drie staan op het spreekgestoelte, de rabbi

't hoogst, in het midden, de beide helpers lager dan hij, de een aan de rechter-, de ander aan de linkerhand. Wat fluistert hun de rabbi in het oor? Waarom is hij krijtwit geworden?

Daarna hoor ik hem en de beide helpers heel zonderlinge woorden zeggen. Klaar en duidelijk spreken ze en toch kan ik de betekenis niet vatten. Als uit één mond komen de raadselachtige woorden: „In de naam van God en in de naam der gemeente vergunnen wij heden te eten en te drinken”.

Een verschrikkelijke stilte, een dodelijke stilte heerst in de synagoge.

Plots begrijp ik akelig-duidelijk, wat de rabbi van ons verlangt. Hij verlangt, dat de Joden op Grote Verzoendag niet vasten, maar eten zullen, wegens de pest, de pest, de pest!

Ik begin luid te snikken. Niet alleen ik snik, velen snikken met me, ook de drie daar boven op het spreekgestoelte. 't Luidst snikt de hoogste van hen, hij snikt als een klein kind. Als een klein kind snikt hij: Zijn woorden zijn zo week en zacht. Nu en dan komen tranen en verstikken hem de woorden in de keel.

„Eten, gaat eten, het is nu zo een tijd: Er zijn tijden, waarin het juist een gebod is, de Thorah te schenden. Leven zal men door de geboden en niet sterven”.

Maar niemand verroert zich.

En smekend gaat hij voort, dat hij de grote zonde op zich neemt, dat zij rein zullen zijn voor God, zonder zonde, zonder tekortkoming. Maar niemand verroert zich. En plotseeling verandert zijn stem, hij vraagt niet meer, hij beveelt: „Ik vergun, ik, ik, ik!”

Als pijlen vliegen zijn woorden omlaag, als bliksems treffen ze.

Niemand echter beweegt zich.

En weer wordt zijn stem week en smekend.

„Waarom hebt ge U allen tegen mij verbonden, waarom wilt ge mij tot het uiterste brengen? Is het U dan niet genoeg, wat ik heden van de vroege morgen tot nu geleden heb?”

Ook de helpers staan hem bij en spreken overtuigend tot de gemeente — te vergeefs. En het gelaat van den Godsmann wordt nog bleker dan vroeger. Diep zinkt zijn hoofd op de borst en een zucht, een diepe, hartverscheurende zucht gaat door de synagoge, en hierna hoort men hem fluisteren. „Het is Gods wil”, zegt hij met doffe stem, alsof hij tot zich zelf sprak.

„Twee en tachtig jaar ben ik oud geworden en nog nooit heb ik bewust een goddelijk gebod geschonden. Maar dit is

toch óók een gebod, een leer, een wet. Het schijnt Gods wil te zijn, dat ik niet eerder sterf, voor ik ook dit gebod gehouden heb”.

Een stilte heerst een minuut lang. Stilte als in een dodenhuis.

Weer klinkt de stem van den rabbi. Hij roept den synagoge-dienaar. De dienaar klimt tot hem op en hij fluistert hem wat in het oor. Dan spreekt hij zacht met de helpers. Deze knikken hem toestemmend toe. De dienaar verlaat geluidloos de synagoge en keert spoedig terug, een fles wijn, glaasjes en koeken in de handen.

...Al werd mij een nog zo lang leven gegeven, dit toneel zal ik nooit vergeten. Nu nog, wanneer ik mijn ogen sluit, zie ik ze voor me, de drie, die op Grote Verzoendag gegeten hebben.

Drie grote, heilige mannen staan op het spreekgestoelte in de synagoge en eten op de vastendag voor de ogen van heel de gemeente; het waren helden.

„Gij hebt het van mij geëist, ik heb het gedaan”, zegt de rabbi. — Zijn stem is helder en beeft niet meer. — „Gods naam zij gezegend!”

En de gemeente eet mee en weent...

A. W. Fischmann.

Kedoesjah

Groot en heilig is de wereld van God, geprezen zij Hij. Het heiligste van alle landen der wereld is Erets Jisraeel. De heiligste aller steden van Erets Jisraeel is Jeroesjalajim. De heiligste aller plaatsen in Jeroesjalajim is de heilige Tempel. En in de Tempel is de heiligste plaats het Aller-heiligste.

Zeventig volkeren zijn er op aarde; het heiligste onder hen is het volk Israël. De heiligste aller stammen van dit volk is de stam Levie. De heiligsten uit de stam Levie zijn de priesters en de heiligste aller priesters is de Hogepriester.

Drie honderd en vier en vijftig dagen telt het jaar. De heiligste van hen zijn de feestdagen — doch heiliger dan zij zijn de Sjabbathdagen. Onder hen echter is de heiligste dag de Sjabbath der Sjabbathdagen — Jom Hakkippoerim.

Zeventig talen zijn er op aarde. De heiligste van hen is de Lesjon Hakodesj. Het heiligste in deze taal is de heilige

Thorah. Van alle woorden in de Thorah zijn het heiligste de tien geboden. En in de tien geboden is het heiligste woord de naam Gods.

Eén maal in het jaar komen deze vier hoogste heiligheden tezamen: op Jom Hakkippoerim, als de Hogepriester het Allerheiligste binnengaat en de naam van God uitspreekt. Maar omdat dit ogenblik onmetelijk heilig en ontzag'lijk was, was het ook tevens het gevaarlijkste, zowel voor den Hogepriester als voor het volk Israël. Want indien — God behoede — de Hogepriester op dit ogenblik zou te kort schieten, door welke oorzaak ook, hetzij door een zondige, hetzij door een onreine gedachte — dan zou, wat God verhoede, de gehele wereld verwoest worden.

Elke plaats, waar de mens staat en vandaar zijn blik ten hemel wendt, is het Allerheiligste. Elke dag in het leven van de mens is een dag van verzoening. Elk mens, dat God naar zijn evenbeeld geschapen heeft, is een Hogepriester, en elk woord, dat de mond des mensen uitspreekt in heiligheid en reinheid: als de naam van God is het. En daarom: elke onreine gedachte, elke daling of val van de mens heeft de val der wereld tot gevolg.

De zielen der mensen komen, na hard lijden en grote pijnen, na vele, vele omzwervingen, als zuigelingen aan de borst hunner moeder, weer terug naar de met heimwee verbeide Heilige Troon. Maar soms, als een ziel de troon nadert tot vlakbij, overweldigt haar — God verhoede — de boze geest en de ziel struikelt en valt. Hoe hoger de ziel gestegen was, des te dieper is de val. En als een ziel als deze in de afgrond valt, dan wenen en klagen alle werelden en de tien Sephiroth en rouwen om haar.

(Uit „De Dibboek” van S. Anski).

De zichtbare en de onzichtbare wereld

Als wij in de ban geraken van de Jamiem Noraiem, als de Sjöfartoon doordringt tot onze ziel, dan klinkt dit als een vermaning uit een andere wereld, een onzichtbare, hogere, heilige wereld. Deze onzichtbare wereld heeft het Joodse volk als een vuurzuil begeleid en beschermd op zijn lange tocht door de woestijn, maar ook op zijn weg door de landen van de Golah. Want het Joodse volk vond in al het bittere lijden van deze wereld een toevlucht en troost, door zijn ziel uit de ellende en kwellingen van het leven op te heffen tot de stralende hoogten van de onzichtbare wereld. Deze beide werelden staan niet alleen tot elkaar als hogere tot lagere, zij zijn ook tot in het diepst met elkaar verbonden. De lagere wereld vindt haar bestemming in het dienen van de hogere, om de heiligheid en de reinheid van deze in zich op te nemen, te worden tot Malchoeth Sjamajiem.

De geschiedenis van het Joodse volk is vol van dit streven naar heiliging van het leven. Met overweldigende kracht verkondigen de profeten de stem van de onzichtbare wereld: Baant, baant de weg! Schriftelijke en mondelinge leer tonen ons deze weg. Leer, erdienst en edelmoedigheid waren de wegen, waarlangs de onzichtbare wereld de zichtbare binnetrok. Op deze wegen werd het Joodse volk tot werktuig en dienaar van God, tot medeschepper van Gods koninkrijk.

Ellende en kwelling ontbreken het Joodse volk ook nu niet, het lijden dreigt zijn kracht te breken. En dit te meer, daar het zeer veel verloren heeft van de troost, die de nabije aanwezigheid van de onzichtbare wereld hem op zijn omzwervingen had gegeven. Zijn vertrouwen op de zichtbare wereld was in de laatste honderdvijftig jaren overgroot geworden, het ging zich in deze wereld hoe langer hoe meer thuis voelen, was er geheel op gericht, zich in de ordening van deze wereld in te schakelen, tot burger ervan te worden. En zo verloor het de onzichtbare wereld uit het oog.

En nu is deze zichtbare wereld voor ons in puin gevallen. Reikhalzend kijken wij uit naar een plekje op de aarde, om rust te vinden. En wij zullen ook niet ophouden, aan ons leven, aan het leven van ons volk, een nieuwe basis te geven. Sterker dan ooit verlangen wij naar Erets Jisraeel. Maar wij weten ook, dat de weg naar dit doel zeer lang is. Hoe kunnen wij dan juist nu de vuurzuil missen, die ons met haar licht tot op de drempel van de nieuwe tijd heeft begeleid? Wat kunnen wij doen, om dit licht terug te zien?

Er is slechts weinig voor nodig, maar toch zal het velen een onmogelijkheid lijken, dit weinige te doen: af te zien van het gevoel, beschaafder te zijn, dan onze vaderen waren, de wereld en het leven beter te kennen dan zij en af te zien van de overtuiging, dat de onzichtbare wereld niet bestaat en dat er alleen maar een zichtbare wereld is. Weten wij dat dan wel zo zeker?

Zonder twijfel legt het leven, en niet alleen dat van onze generatie, getuigenis af van de opvatting, dat de zin ervan in deze zichtbare wereld daaruit bestaat, zo veel mogelijk te plukken van haar vruchten. Maar juist deze overtuiging is het, die de onzichtbare wereld aan ons gezicht en aan ons gevoel onttrekt. Wij kennen slechts objecten, waarvan wij het bestaan met organen waarnemen: met onze lichamelijke zintuigen het lichamelijke, met onze driften de voorwerpen van ons driftleven, met ons verstand het redelijke, met onze zedelijke wil het goede, met onze artistieke gevoelens het schone en met de diepste kracht van onze ziel, met het religieuze gevoel van de onzichtbare wereld, het bestaan van God.

Dat wij ons op de zichtbare wereld hebben toegespitst, heeft eenzijdig die organen overmatig tot ontwikkeling gebracht, waarmee wij de zichtbare wereld waarnemen. Wij kennen niet alleen de dingen, die wij met onze zintuigen van nature uit kunnen waarnemen. Wij hebben de grenzen van onze zintuigen zelfs verbreed met instrumenten, die ons verstand heeft uitgevonden. Onze ogen en oren nemen het oneindig kleine en oneindig verre waar. Ons verstand leert ons

de wetten, waaraan de zichtbare wereld is onderworpen, zodat wij deze dienstbaar kunnen maken aan onze wil. Wij leven in een wereld van techniek. Daarmee is de wereld in ons bezit gekomen, of streven wij er naar, haar in ons bezit te krijgen. Maar de wereld en het mensdom hebben opgehouden, ons eerbied en ontzag in te boezemen!

Maar alleen door eerbied en ontzag zien wij in de mens het levende wezen, dat wij niet als object hebben te behandelen; alleen door eerbied en ontzag kunnen wij zijn geestelijke kant zien en onze driften beperken. Alleen als wij eerbied en ontzag koesteren voor de natuur, onthult zij ons haar schoonheid, onthullen de wereld en de mens ons het bestaan van God. Eerbied en ontzag wil zeggen: Het zwijgen opleggen aan begeerte; alleen als de begeerte zwijgt, wordt de onzichtbare wereld voor ons geopend in de stilte van onze ziel.

Onze vaders kenden die stilte van de ziel. Aandachtig in gebed verzonken, openden zich voor hen de poorten van de hemel en zij huiverden en sidderden voor den Schepper van de wereld, die wetgever en rechter tegelijk is. Zij voelden zichzelf, de volksgemeenschap, de gehele mensheid verplicht, Gods wil uit te voeren, en zij baden met eerbied en vrees om de kracht, deze wil uit te voeren, en om het rijk van God te kunnen brengen op de aarde. In de kracht van het gebed gaan ook wij boven de grenzen van ons eigen ik en van de zichtbare wereld uit en grijpt ons de sfeer van de hogere wereld aan.

Het gebed, waarin wij ons van onze verbondenheid met God bewust worden, vormt een uitdrukking van het directe beleven van God. Het is een schepping van Joodse vroomheid. Het voert ons terug naar die plaatsen, waar God verschenen was aan onze voorouders. Als wij de kracht bezitten, ons in hen te verplaatsen, kan hún emotie tot de onze worden. De Joodse vroomheid, die duizenden jaren oud is, concentreert zich in één denkbeeld: een wereld, die met voortdurend onverminderde spankracht de eis stelt van rechtvaardigheid en liefde. De profeten kenden niet het valse optimisme, om

van hun volk en van de wereld te zeggen, dat zij goed en rechtvaardig waren. Neen, in hartstochtelijk verzet tegen onrecht, geweld en trouweloosheid eisten zij van hun volk en van de wereld rechtvaardigheid en liefde. Zij stelden deze eis in naam van den heiligen God, wiens heiligheid geëerd wordt door rechtvaardigheid. En juist omdat het Joodse volk, als geen ander ter wereld, in aanraking kwam met de harde macht van het geweld, begreep het deze eis van zijn profeten en nam het hun erkenning van God in zijn hart op. En zolang rechtvaardigheid en liefde eisen van het zedelijk willen blijven, zullen wij niet ophouden te bidden tot God als beschermer van het recht en zullen wij ook niet ophouden in ons zelf de plicht te beseffen, goed en rechtvaardig te zijn.

Met onze zintuigen en met ons verstand zien wij de zichtbare wereld, met ons zedelijk willen zien wij rechtvaardigheid en liefde als de taak, die ons als mannen in deze wereld is opgelegd. In eerbied en ontzag voor de vroomheid weten wij, dat God van ons eist, ons leven te heiligen door liefde en rechtvaardigheid. De onzichtbare wereld bevindt zich niet aan gene zijde van de zichtbare wereld, maar in ons hart, in ons geweten, in onze liefde voor het goede, in onze liefde voor God. Deze onzichtbare wereld nu laten ons de Jamiem Noraiem in haar ganse verhevenheid zien en voelen en zo brengen zij ons tot de zin van ons leven, tot menselijk leven.

A. L.

אלהינו ואלהי אבותינו
תקע בשופר גדול לחרותנו
ושא נם לרבין גלויותנו
וקרב פזורנו מבין הגוים
ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ
והביאנו לציון עירך ברנה
ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם

O, God, God onzer vaderen!
Blaas op de grote bazuin
Ten teken van onze bevrijding
En hef de vaandel omhoog,
Om onze ballingen te verenigen.
Laat de verstrooiden naderen
Vanuit het midden der volkeren
En voer de verspreiden tezamen
Uit de uithoeken der aarde!
Breng ons met jubel
Naar Uw burcht Tsion
En met eeuwige vreugde
Naar Uw heiligdom Jerusalem.

De samenstellers van deze bundel hebben, behalve van de reeds bij de stukken aangegeven litteratuur, gebruik gemaakt van

S. J. Agnon: Jamiem Noraiem.

B. S. Jacobson: Jamim Noraïm.

De vertaling van de Duitse teksten is van de samenstellers, voorzover niemand anders is vermeld. Aan de vertaling van de Hebreeuwse teksten hebben Saar en Eli Pakkedrager hun medewerking verleend.

De houtsnede op de omslag is ontleend aan een 18de eeuws Amsterdams Minhagiem-boek.

Inhoud

	Blz.
Uit de Thorah	3
Rosj Hasjanah 5701	5
Uit de Talmoed	8
Het Bidden	8
Het Machzor van Rosj Hasjanah	11
Jom Haddien	17
Uit H. Cohen's geschriften	17
De geschiedenis van Raw Amnon	17
Oenethannee Thocef	19
De Sjofar	20
Abraham	21
Malchoeth Sjaddaj	25
U, o Koning willen wij huldigen	25
Elohaj, ad sjelo notsartie	26
Oewechejn thejn pachdecha	27
Alenoe	28
De Chazzan	29
Ochilah laeel	29
Neilah in de hel	30
Elloel	35
Feestdagen in Jerusalem	37
Simaniem	40
Feestdagen thuis bij ons	41
Tesjoewah	43
Uit Franz Rosenzweig's geschriften	43
Sjoewah Jisraeel	44
Uit de Talmoed	44
Berl de kleermaker	45
Over psychologie van de legende	50
Het Machzor van Jom Kippoer	56
De Helden	67
Kedoesjah	71
De zichtbare en de onzichtbare wereld	73
Theka' Besjofar gadol	77

